

धर्मकीर्ति

THE DHARMAKIRTI

A BUDDHIST MONTHLY

गौतमी विहार लुम्बिनीमा अल्पकालिन श्रामणेर प्रव्रज्या एवं ऋषिनी प्रव्रज्या भएका सहभागीहरूका साथमा भन्ते एवं गुरुमांहरू

सि: पुन्ही

वर्ष-२४; अङ्क-१०

बिज्रम सम्वत् २०६३

फेरि सामूहिक प्रव्रज्या

मुनि विहार, भ.पु.न.पा.-६ नव प्रव्रजितहरूका साथमा उपाध्याय भिक्षु अश्वघोष महास्थविर
 ४ जना भिक्षुहरू बायाँबाट क्रमशः १) भिक्षु गुणेश्वर २) भिक्षु आलोकद्वीप ३) भिक्षु अश्वघोष महास्थविर ४) भिक्षु विपस्ती ।

२०६३ पुष २२, मुनिविहार, भक्तपुर ।

भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको उपाध्यायत्वमा, र भिक्षु
 विपस्ती महास्थविरको आचार्यत्वमा २७ जना व्यक्तिहरूलाई सामूहिक
 श्रामणेर प्रव्रज्या सम्पन्न गराइएको समाचार प्राप्त भएको छ ।

उक्त सामूहिक प्रव्रज्यामा सहभागी भएका व्यक्तिहरू
 ब्राह्मण, वज्राचार्य, शाक्य, नकमी, प्रजापती र मानन्धर आदि
 जातका भएको कुरा समाचारमा उल्लेख गरिएको छ ।

विषय-सूची

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृ.सं.
१	विषय-सूची		१
२	सामूहिक प्रव्रज्याको अर्थ र महत्त्व		२
३	प्रव्रज्याको अर्थ		३
४	सामूहिक प्रव्रज्या भएका गुणहरू		४
५	प्रव्रज्याको विधायक विचार		५
६	नव प्रव्रजित र उपाध्याय		६
७	भिक्षुहरू र भिक्षुत्व		७
८	विपस्ती र भिक्षुत्व		८
९	सामूहिक प्रव्रज्या		९
१०	सामूहिक प्रव्रज्या		१०
११	सामूहिक प्रव्रज्या		११
१२	सामूहिक प्रव्रज्या		१२
१३	सामूहिक प्रव्रज्या		१३
१४	सामूहिक प्रव्रज्या		१४
१५	सामूहिक प्रव्रज्या		१५
१६	सामूहिक प्रव्रज्या		१६
१७	सामूहिक प्रव्रज्या		१७
१८	सामूहिक प्रव्रज्या		१८
१९	सामूहिक प्रव्रज्या		१९
२०	सामूहिक प्रव्रज्या		२०
२१	सामूहिक प्रव्रज्या		२१
२२	सामूहिक प्रव्रज्या		२२
२३	सामूहिक प्रव्रज्या		२३
२४	सामूहिक प्रव्रज्या		२४
२५	सामूहिक प्रव्रज्या		२५
२६	सामूहिक प्रव्रज्या		२६
२७	सामूहिक प्रव्रज्या		२७
२८	सामूहिक प्रव्रज्या		२८
२९	सामूहिक प्रव्रज्या		२९
३०	सामूहिक प्रव्रज्या		३०
३१	सामूहिक प्रव्रज्या		३१
३२	सामूहिक प्रव्रज्या		३२
३३	सामूहिक प्रव्रज्या		३३
३४	सामूहिक प्रव्रज्या		३४
३५	सामूहिक प्रव्रज्या		३५
३६	सामूहिक प्रव्रज्या		३६
३७	सामूहिक प्रव्रज्या		३७
३८	सामूहिक प्रव्रज्या		३८
३९	सामूहिक प्रव्रज्या		३९
४०	सामूहिक प्रव्रज्या		४०
४१	सामूहिक प्रव्रज्या		४१
४२	सामूहिक प्रव्रज्या		४२
४३	सामूहिक प्रव्रज्या		४३
४४	सामूहिक प्रव्रज्या		४४
४५	सामूहिक प्रव्रज्या		४५
४६	सामूहिक प्रव्रज्या		४६
४७	सामूहिक प्रव्रज्या		४७
४८	सामूहिक प्रव्रज्या		४८
४९	सामूहिक प्रव्रज्या		४९
५०	सामूहिक प्रव्रज्या		५०
५१	सामूहिक प्रव्रज्या		५१
५२	सामूहिक प्रव्रज्या		५२
५३	सामूहिक प्रव्रज्या		५३
५४	सामूहिक प्रव्रज्या		५४
५५	सामूहिक प्रव्रज्या		५५
५६	सामूहिक प्रव्रज्या		५६
५७	सामूहिक प्रव्रज्या		५७
५८	सामूहिक प्रव्रज्या		५८
५९	सामूहिक प्रव्रज्या		५९
६०	सामूहिक प्रव्रज्या		६०
६१	सामूहिक प्रव्रज्या		६१
६२	सामूहिक प्रव्रज्या		६२
६३	सामूहिक प्रव्रज्या		६३
६४	सामूहिक प्रव्रज्या		६४
६५	सामूहिक प्रव्रज्या		६५
६६	सामूहिक प्रव्रज्या		६६
६७	सामूहिक प्रव्रज्या		६७
६८	सामूहिक प्रव्रज्या		६८
६९	सामूहिक प्रव्रज्या		६९
७०	सामूहिक प्रव्रज्या		७०
७१	सामूहिक प्रव्रज्या		७१
७२	सामूहिक प्रव्रज्या		७२
७३	सामूहिक प्रव्रज्या		७३
७४	सामूहिक प्रव्रज्या		७४
७५	सामूहिक प्रव्रज्या		७५
७६	सामूहिक प्रव्रज्या		७६
७७	सामूहिक प्रव्रज्या		७७
७८	सामूहिक प्रव्रज्या		७८
७९	सामूहिक प्रव्रज्या		७९
८०	सामूहिक प्रव्रज्या		८०
८१	सामूहिक प्रव्रज्या		८१
८२	सामूहिक प्रव्रज्या		८२
८३	सामूहिक प्रव्रज्या		८३
८४	सामूहिक प्रव्रज्या		८४
८५	सामूहिक प्रव्रज्या		८५
८६	सामूहिक प्रव्रज्या		८६
८७	सामूहिक प्रव्रज्या		८७
८८	सामूहिक प्रव्रज्या		८८
८९	सामूहिक प्रव्रज्या		८९
९०	सामूहिक प्रव्रज्या		९०
९१	सामूहिक प्रव्रज्या		९१
९२	सामूहिक प्रव्रज्या		९२
९३	सामूहिक प्रव्रज्या		९३
९४	सामूहिक प्रव्रज्या		९४
९५	सामूहिक प्रव्रज्या		९५
९६	सामूहिक प्रव्रज्या		९६
९७	सामूहिक प्रव्रज्या		९७
९८	सामूहिक प्रव्रज्या		९८
९९	सामूहिक प्रव्रज्या		९९
१००	सामूहिक प्रव्रज्या		१००

प्रमुख व्यवस्थापक
विद्यासागर रजिजत
फोन: ४२५ ८९१५, ४२२ ४९१२

व्यवस्थापकहरू
चिनीसाजी महर्जन
फोन: ४२५ ९१८२
जागेन्द्र महर्जन
फोन: ४३७ ६९०६

सह-व्यवस्थापक
धुवरत्न स्थापित

संस्थापक
भिक्षुणी वीर्यवती
फोन: ४२५ ९४६६

सहायक संस्थापक
भिक्षु अश्वघोष महास्वविर
फोन: ४२५ ९११०

प्रकाशक र विशेष सल्लाहकार
भिक्षुणी घम्मवती
फोन: ४२५ ९४६६

कार्यालय
धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी
धर्मकीर्ति विहार
श्रीघर, तघ्र टोल
E-mail: dharmakirtivihar@mail.com.np
पोष्ट बक्स नं. ४९९२
काठमाडौं
फोन: ४२५ ९४६६

बुद्ध सम्मत २९१७
नेपाल सम्मत ११२७
इस्वी सम्मत २००७
विक्रम सम्मत २०७३

विशेष सदस्य	रु. १०००/-
वार्षिक	रु. ७५/-
यस अङ्को	रु. ७/-

धर्मकीर्ति

(बौद्ध मासिक)

THE DHARMAKIRTI

A Buddhist Monthly

FEBRUARY 2007

वर्ष २०७३ भाद्र १० ति १० माघ २००७

★ ब्राह्मणीको कोखबाट जन्मवेमा ब्राह्मण हुनेन । उसलाई केवल "भो" मात्र भन्न मिल्छ, किनभने उसको चित्तमा राग, द्वेष र मोह जस्ता दूषित भावनाहरू लुकेर बसेको हुन्छ । राग, द्वेष, मोह आदि दूषित भावनाहरू नहुने व्यक्तिलाई नै म ब्राह्मण भन्छु ।

★ ★ ★

★ हे दुर्बुद्धि, जटा पालेर मात्रै के हुन्छ ? मुगचर्म लगाउँदमा के हुन्छ ? भित्र तिलो हृदयमा कसरले भरिएको छ भने बाहिर मात्र घोएर के हुन्छ ?

★ ★ ★

★ कमलको पातमा पानीको थोपा लिप्न नभए भने सिप्राको टुप्पोमा रायोको गोडा नटाँसे भने काम भोगमा लिप्न नहुने व्यक्तिलाई म ब्राह्मण भन्छु ।

कहाँ छन् वास्तविक शत्रुहरू ?

भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ—

“द्रव्यादि रत्न नै वर्षा भएतापनि मानिसहरूको कामना तृप्त हुँदैनन् । तर पण्डितजनहरूले सांसारिक काम भोग (भौतिक सुख) मा अल्प मात्र स्वाद रहेको र थुप्रै दुःख रहेको सत्य कुरालाई बुझी स्वर्गिय सुखलाई समेत त्याग्छन् । सम्यक सम्बुद्धका यी शिष्यहरूले आफ्नो चित्तमा टाँसिरहेका तृष्णारूपी क्लेशलाई नाश गर्ने काममा मात्र मन लगाउने गर्छन् ।”

यसरी बुद्धका शिष्यहरू अर्थात् सक्कलि पण्डितजनहरूले वास्तविक शत्रु नै आफ्नो मनभित्र लुकेर रहेको तृष्णालाई लिने गर्छ । म, मेरो र मलाई भन्ने स्वार्थ चित्तलाई लिने गर्दछ । उहाँहरूको जीवनको प्रमुख उद्देश्य नै बाहिर होइन आफूभित्र रहेका खराब आचरणहरूलाई सुधार्दै लगी आफ्नो चित्तलाई राग, द्वेष र मोह जस्ता क्लुषित भावनाहरूबाट मुक्त पारी पवित्र र शुद्ध बनाउनु हुनेछ । जुन व्यक्ति यस्ता चित्तमलहरूबाट मुक्त हुन्छन्, त्यस व्यक्तिले मृत्युभय देखेर डराइरहनु पर्ने छैन । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने उसले जन्म मरण चक्र वा भव चक्रबाट मुक्ती प्राप्त गरी विजयी बन्न सक्नेछ ।

यसरी साँचो अर्थमा भन्ने हो भने हामी सबैको वास्तविक शत्रु त आफ्नै मनका खराब भावनाहरू, कुलतहरू नै रहेछन् । तर हामीले यस प्रकारका यथार्थतालाई चिन्न नसकी यही सक्कलि शत्रुको आज्ञा पालन गर्दै बाहिरी नक्कलि शत्रुहरू सृजना गरी बेकारका कुकर्महरू रोप्दै हिँड्छौं । परिणाम स्वरूप बारम्बार मृत्युको मुखमा होम्दै जन्म मरण चक्रमा घुमि रहने गर्छौं ।

बुद्ध स्वयम् आफुले पनि उहाँका शत्रु तृष्णा रूपी क्लेश माथि विजय प्राप्त गर्नुभई जन्म मरण चक्रबाट मुक्त हुनुभएको थियो । तृष्णालाई नाश गरिसक्नुभएपछि मात्र उहाँले आफ्नो साँचो विजयको खुशियाली मनाउँदै

यसरी हर्षोद्गार व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

“यस शरीर सृजना गराउने मूल तत्त्वलाई खोज्दा खोज्दै मैले अनेक जन्म लिइसकेँ । ती सबै जन्महरूमा दुःखमय जीवन बिताएँ । तैपनि त्यस शत्रुलाई मैले भेट्दाउन सकिन । बल्ल आज मेरो मेहनत सफल भएको छ । किनभने मैले मेरो यस शरीर रूपी घर निर्माण गर्दै हिँड्ने अदृष्य तत्त्वलाई पत्ता लगाई घर बनाउने उसका सबै औजारहरू नाश पारिसकेँ । उसले अब फेरि अर्को घर (शरीर) बनाउन सक्ने छैन । अब मेरो चित्त संस्कार रहित भइसक्यो अर्थात् तृष्णा नष्ट भइसक्यो ।”

यसलाई नै भनिन्छ शत्रु माथिको साँचो विजय । यस्ता व्यक्तिलाई नै भनिन्छ संसारमा सबभन्दा भाग्यमानी वीर पुरुष । यस्तो विजय हामीले पनि प्राप्त गर्नुछ । बाहिरी दुश्मनहरूलाई जित्न सक्नु कुनै जीत होइन । यो त आफुले आफैलाई भ्रममा पारी ठगिरहनु मात्र हुनेछ ।

हिंसाको बलले कसैलाई दमन गरे पनि त्यो भन्दा बलवान् अर्को व्यक्ति पछाडी खडा भइ नै रहन्छ यस संसारमा । आफू भन्दा बढि बलवान् व्यक्तिको भय हाम्रो जीवनमा आइ नै रहन्छ । जबसम्म आफ्नो मनलाई तृष्णाबाट अलग राख्न सक्दैन, तबसम्म ऊ आफ्नो मनको गुलाम बनि नै रहन्छ । त्यस्ता व्यक्तिलाई कसरी विजयी भन्ने ?

त्यसैले बुद्ध भन्नुहुन्छ—

हजार पटक हजार युद्ध भूमिमा गई हजारौं योद्धाहरूलाई आफू एकलैले पराजित गर्न सके पनि उक्त व्यक्तिलाई विजयी भन्न मिल्दैन । साँचो विजयी त त्यो हो जसले आफ्नो मनका खराब भावनाहरू नष्ट पारी तृष्णा क्षय गरिसकेको हुन्छ ।” त्यसैले हामीले हाम्रो साँचो शत्रु बाहिर होइन आफ्नै मन भित्र खोज्नु नै बुद्धिमानी हुनेछ ।

धम्मपद- १९६

■ रीना तुलाधर
‘परियत्ति सद्धम्म कोविद’

न तावता धम्मधरो-यावता बहु भासति
यो च अप्पम्मि सुत्वान-धम्मं कायेन पस्सति
स वे धम्मधरो होति-यो धम्मं नप्पमज्जति

अर्थ- अनेक थरि कुरा गरी धर्म देशना मात्र गर्न जान्दैनमा त्यसलाई धर्मधर भनिदैन । जसले थोरै मात्र भएपनि धर्म श्रवण गरी त्यसलाई आफ्नो शरीरले आचरण गर्दछ, धर्ममा प्रमादी बन्दैन, त्यसलाई नै म साँच्चैको धर्मधर भन्दछु ।

घटना- उपरोक्त गाथा भगवान बुद्धले जेतवन विहारमा बसीरहनु भएको बेला एकुद्दान स्थविरको कारणमा भन्नु भएको थियो ।

एकुद्दान नामका एक स्थविर श्रावस्ती नजिक एउटा जंगलमा एकलै बसीरहन्थे । उसलाई एकुद्दान भनिन्थ्यो किनकि उसलाई एउटै मात्र प्रीति उदान (गाथा) याद आउँथ्यो । उपोसथको दिनमा उसलाई याद रहेको गाथा श्रवण गर्न आह्वान गर्थ्यो र एकलै गाथा भन्थ्यो-

“अधिचेतसो अप्पमज्जतो

मुनिनो मोनपयेसु सिक्खतो

सोका न भवन्ति तादिनो

उपसन्तस्स सदा सतीमत्तो हि

अर्थ- “एकग्र चित्त भएका, प्रमादी नभईकन मौन रहने शिक्षा लिएका, क्लेश शान्त भईसकेका, स्मृतवान तथागतलाई शोक कहिल्यै हुँदैन ।”

एउटै मात्र गाथा याद रहेपनि यसको अर्थ उसले भित्रै मनदेखि जानेको थियो । उसले धर्म देशना गर्ने हिसाबमा हरेक उपोसथको दिनमा यो गाथा सुनाउँदा पृथ्वी नै थर्कने गरीकन देवताहरूले साधुकार दिन्थ्यो ।

एक उपोसथको दिन दुईजना ग्रन्थधुर स्थविरहरू पाँचसय जना अरु भिक्षुहरूलाई साथमा लिई ऊ नै एकुद्दान स्थविर बसेको जंगलमा गए । एकुद्दान स्थविरले दुवैजना

जेष्ठ ग्रन्थधुर स्थविरहरूलाई धर्म देशना गर्न आग्रह गरे । एकुद्दान स्थविरले भने- “आज तपाईंहरू पाल्नु भएको अति असल भयो । आज हामीलाई तपाईंहरूको धर्म श्रवण गर्ने अवसर प्राप्त भयो ।” स्थविरहरूले सोधे- “हे आयुष्मान ! यहाँ जंगलमा धर्म श्रवण गर्ने परिषद कोही छैन हैन र ?” एकुद्दान भिक्षुले दुक्कैसँग भने- “छन् भन्ते ! यस जंगलमा धर्म श्रवण गर्ने दिनमा जंगलै थर्कने गरी देवताहरूको साधुकारको आवाज गुन्जिन्छ ।” अनि दुवैजना ग्रन्थधुर स्थविरहरूले पालै पालोसँग धर्म देशना गरे । तर जब धर्मदेशना सिद्धियो कुनै पनि ‘साधुवाद’ को आवाज सुनिएन । स्थविरहरूलाई छक्क लाग्यो र एकुद्दानको कुरामा विश्वास पनि लागेन । एकुद्दानले भने निश्चित गरेर भनीरहे- “अरु बेला सँधै साधुवादको आवाज सुनिन्थ्यो । आज किन सुनिएन कुनि ।”

ग्रन्थधुर स्थविरहरूले “उसो भए तिमीले नै धर्म देशना गरेर देखाइदिउ” भने । एकुद्दानले सँधै जस्तो धर्मासनमा बसी उही उसलाई याद रहेको एउटा गाथा बोले । उसको गाथावाचन सिद्धिएपछि ठूलो साधुवादको आवाज सुनियो । यो जम्मै देखी सँभै आएका पाँचसय भिक्षुहरूले त्यत्रो धर्मदेशना गर्दा एक शब्द ‘साधु’ बोलेन । यी बूढो भिक्षुले जाबो एउटा गाथा बोल्दा ठूलो ठूलो स्वरले ‘साधुकार’ दिँदो रहेछ ।”

त्यहाँबाट फकी ती भिक्षुहरूले भगवान बुद्ध समक्ष पुगी जंगलमा भएको सबै कुरा बिन्ती चढाए । तिनीहरूको कुरा सुनी भगवान बुद्धले भन्नु भयो- “हे भिक्षुहरू ! जसले धेरै कुरा सिकेर धेरै कुरा गर्छ, धर्म देशना मात्र गरेर हिँड्छ, त्यसलाई म साँच्चैको धर्मधर भन्दैन । जसले एउटै मात्र भएपनि गाथा सिक्दछ तर आर्य सत्यलाई राम्रैसँग बुझी लिन्छ र त्यसलाई सँधै याद गरीरहन्छ उसलाई म साँच्चैको ‘धर्मधर’ भन्दछु ।” यसरी आज्ञा भएर भगवान बुद्धले उपरोक्त गाथा भन्नुभयो । ■

Note : ‘धम्मपद’ का यी क्रमिक लेखहरू ‘धम्मपद अट्ठकथा’को आधारमा लेखिएको हो । - सम्पादक

आनन्दको चरित्रमा भएका गुणहरू

■ भिक्षु प्रज्ञामूर्ति

बौद्ध इतिहासमा उल्लेखनीय श्रावक-श्राविका र उपासक-उपासिकाहरूको जीवनचरित्र धेरैजसो बौद्धहरूले पढिसकेको र सुनिसकेको पनि छ । जस्तै महाकाश्यप सारिपुत्र चरित्र र श्रावक-श्राविका चरित्रादि हुन् । बुद्धकालीन समयका भिक्षुहरूमध्ये अति प्रख्यात भएको भिक्षु आनन्द नै हो । क्षेत्रीय कुलमा जन्मेको तीक्ष्ण बुद्धि, ज्ञान, मनन शक्ति, शोभनीय रूप-शोभा, वाक् चातुर्य आदि गुणसमुदायले युक्त आनन्दको चरित्र शोभनीय छ । त्यसकारणले नै विद्वानहरूलाई, धर्मकथिकहरूलाई र युवा-वृद्ध सबै समुदायलाई आकर्षित पार्ने क्षमता उहाँसँग रहेको देखिन्छ । आनन्द महास्थविरको बारेमा श्रीलङ्का अतिपूज्य गणेश्वर श्री सरणंकर महानायक महास्थविरद्वारा रचित "आनन्द हामुदुरुवो" नामक पुस्तकमा उल्लेख गरिएको भिक्षु आनन्दमा भएका गुणहरू अनुवाद गरी तपाईंहरू समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

१. अटल, निस्वार्थी असंख्य स्वामी वा गुरु भक्ति भएको व्यक्ति,
२. पदवी प्राप्त हुने बेलामा सगौरव स्वीकार्ने,
३. पदवीको लागि भैं-भगुडा नगरी सो पदवी प्राप्त नभएसम्म निस्तब्ध रहिरहने,
४. प्राप्त भएको पदवी सगौरव सुविनित सुरक्षा गर्ने,
५. पदवीको नित्य क्रियाकलाप नियमअनुसार पूरा गर्ने,
६. पदवीबाट प्राप्त हुने लाभान्वित कुनै पनि वस्तु नस्वीकार्ने,
७. पदवीले गर्दा अहंभावना नराख्ने,
८. पदवीद्वारा कुनै पनि कारणवस अरूलाई सताउने शस्त्र जस्तो गरी प्रयोग नगर्ने,
९. पदवी कार्य जस्तो नगरी सेवाको स्वरूपमा स्वीकार्ने,
१०. आफ्नो गुरुसँग भएको उच्चतम गुण वा शक्ति कहिले पनि आफ्नो स्वार्थको लागि प्रयोग नगर्ने,
११. आफ्नो गुरुको लागि आफू बलिदान हुन पनि सदा तत्पर रहने,

१२. कदापि कुनै कारणवस पनि गुरुसामु अज्ञानि नभई अथवा गुरुको मन दुख्ने जस्ता केही क्रियाकलाप नगर्ने,
१३. अर्काको विवादमा नअल्झने,
१४. गुरुलाई भेट्न आउने सानो-ठूलो कुनै पनि आगन्तुकहरूको चित्त नदुखाउने र उनीहरूको आकांक्षा निष्फल नपार्ने,
१५. आनन्द भिक्षु देखासाथ अतिथिहरू प्रसन्न हुने,
१६. आनन्द भन्तेलाई देखासाथ बुद्धलाई देखा भैं अतिथिहरू प्रसन्न हुने,
१७. तथागत गौतम बुद्धसँग आश्रय गरेको २५ वर्षसम्म कहिले पनि आफ्नो मनमा कामुक भाव नजगाउने,
१८. सधैं स्वामि चरित्र (बुद्धचरित्र) अनुकरण गर्ने
१९. सेवा गर्दा थकित भए पनि त्यसबारे चिन्ता नगर्ने दुःखकष्ट पर्वाह नगर्ने,
२०. बहुजन हितार्थ बुद्ध वचन धारण गरी प्रथम संगायनमा प्रस्तुत गर्ने व्यक्ति,
२१. जाति, गोत्र, कूल आदिमा कुनै भेदभाव नराख्ने,
२२. तत्कालीन समाजद्वारा अपहेलित र घृणित नारी पक्षको स्वतन्त्रताको लागि मद्दत गर्नु,
२३. नारी समुदायमा प्रतिष्ठित भएर पनि कुनै नारीप्रति कदापि कुदृष्टि नराख्ने,
२४. २५०० वर्ष पछि पनि सगौरव स्मरणीय महान व्यक्ति हुनु, गुणानुस्मरण गरी वन्दना गर्न अति सुहाउँदो व्यक्ति हुनु, गुणानुस्मरण गरी वन्दना गर्न अति सुहाउँदो व्यक्ति हुनु र भाविष्य परम्परालाई आदर्श लिन योग्य श्रेष्ठ चरित्रले भरिपूर्ण,
२५. संसारमा सर्वपूजित महामानव बुद्धसँग आश्रय पाएकोमा विशेष भाग्यशालि व्यक्ति हुनु ।

बुद्धकालीन निन्दनीय भिक्षुहरू

— प्रकाश बज्राचार्य

भिक्षु संघका सबै सदस्यहरू सधैं आदर्शवान् हुनु पर्दछ भन्ने केही छैन । विभिन्न विचारधाराका, विभिन्न जातका, विभिन्न पृष्ठभूमिका भिक्षुहरू संघमा हुने गर्दछन् । भिक्षुसंघ सबैको लागि खुला छ । यस्ता विशाल संघमा कोही कोही भिक्षुहरू निन्दनीय काम गर्नमा लाग्छन् भने आश्चर्य मान्नु पर्ने केही छैन । पालि त्रिपिटकमा उल्लेख भए अनुसार स्वयं बुद्धको पालामा पनि त्यस्ता आदर्शहीन भिक्षुहरू हुने गर्दथे, जसको यहाँ चर्चा गरिनेछ ।

कुख्यात बुद्धकालीन भिक्षु देवदत्तको चर्चा म यस लेखमा गर्न चाहन्छु । किनकि उसको धृष्टता सर्वविदित छ । बुद्धको संघलाई विभाजन गरेको मात्र होइन, स्वयं बुद्धलाई मार्ने प्रयत्न गर्ने एक मात्र भिक्षु उनी नै हुन् । देवदत्त शुरुमा कुकर्मि थिएनन्, स्वयं बुद्धले उनको प्रशंसा गरेका थिए । भिक्षु बनेर ३४ वर्ष पछि मात्रै देवदत्तले बुद्धको विरुद्ध व्यूह रचना गरेका थिए ।

देवदत्त पश्चात् सबभन्दा कुख्यात भिक्षुहरूमा छवर्गी भिक्षुहरूलाई लिन सकिन्छ । छवर्गी भिक्षुहरू भन्नाले अस्सजीत, पुनर्बसु, पण्डुक, लोहितक, मैत्रीय र भूमर्जक हुन् । तर त्रिपिटकमा "छवर्गी" भनेर उनीहरूका अनुयायी भिक्षु र भिक्षुणीहरूलाई पनि सम्बोधन गरिएको छ । छवर्गीहरूको समूह नियम उल्लंघन गर्नमा कुख्यात थिए । प्रायः जस्ता विनयहरू उनीहरूकै कारणमा बनेका थिए । यस्तो लारदछ कि त्रिपिटकका रचनाकारहरूले बुद्धको नियम नमान्ने भिक्षुहरूलाई 'छवर्गी' भिक्षुहरूका अनुयायी मानेका थिए । उल्लेखनीय छ कि ती ६ मध्ये पण्डुक र लोहितक र तिनीहरूका अनुयायीहरू त्यति उच्छृङ्खला थिएनन् । अश्वजीत र पुनर्बसु चाहिँ आफ्ना ५०० अनुयायीहरूका साथ किटागिरीमा बस्दथे । उनीहरू अति नै भोजमस्ती गर्नु पर्ने थिए र स्थानीय मानिसहरूले पनि ती मनमौजी भिक्षुहरूलाई रुचाउँथे । बुद्धका विनय विपरित बढी नै भोजमस्तीमा लागेपछि उनीहरूलाई निष्काशन गर्न सारिपुत्र र मौद्गल्यायन किटागिरी पुगेका थिए, तर उनीहरूले अग्रश्रावकहरूलाई तेरेनन् । एकपल्ट बुद्ध किटागिरी जानु हुँदा उनीहरूले सारिपुत्र र मौद्गल्यायनलाई बास दिन नसक्ने घोषणा गरेका थिए । त्योभन्दा अगाडि जेतवन विहार दान लिन भिक्षु संघका साथ बुद्ध श्रावस्तीमा जानु हुँदा छवर्गीहरूले सुत्ने ठाउँ सबै ओगटेर सारिपुत्रलाई

बाहिर सुत्न बाध्य तुल्याएका थिए । मैत्रीय र भूमर्जक चाहिँ राजगृहतिर आफ्ना अनुयायीहरू साथ बस्दथे । भिक्षु दर्ब मल्लपुत्र उनीहरूका प्रमुख शत्रु थिए । एकपल्ट मैत्रीया भन्ने भिक्षुणीलाई उस्काएर बुद्धकहाँ पठाएका थिए यो भन्न कि दर्बले उनलाई बलात्कार गरे भनेर । छानबिन पछि दर्ब निर्दोष ठहरिए र मैत्रीयालाई संघ निकाला गरियो । पछि मैत्रीया र भूमर्जकले बड्ढ लिच्छवीलाई उस्काएर बुद्धकहाँ उसकी स्वास्नीलाई दर्बले बदनाम गरे भनेर चुकलि गर्न पठाए । अनुसन्धान पछि यो पनि भूठो ठहरियो । मैत्रीय र भूमर्जकले भिक्षु दर्बलाई यति सताए कि अन्तमा दर्बले कायल भएर आत्महत्या गर्नुपऱ्यो ।

छवर्गी भिक्षुहरूले अनगिन्ति नियमहरू तोडेता पनि प्रत्यक्ष रूपले कुनै ठूलो अपराध गरेको पाइँदैन र त्यसैले उनीहरूलाई संघ निकाला गरिएन । त्यसमाथि पनि बुद्धको सामु उनीहरूले आफ्नो दोष सँधै स्वीकार गरेको पाइन्छ । त्यस्तै एकैपल्ट भिक्षु हुने १७ जवानको एक जमात त्यतिबेला थिए जो सत्तरसवर्गी भिक्षुहरूको नामले प्रख्यात थिए । यिनीहरूले कुनै गम्भिर आपत्तिजनक आचरण गरेको पाइँदैन तर पनि उनीहरू बच्चा जस्तै व्यवहार गर्नेहरू थिए, र सायद छवर्गीहरूका विरोधी थिए ।

व्यक्तिगत हिसाबले भिक्षु देवदत्त पछि सबभन्दा निन्दनीय भिक्षु उदायीलाई मान्न सकिन्छ । त्रिपिटकमा भिक्षु लालुदायी भन्ने पनि एक उपद्रवी भिक्षु भेटिन्छ । उदायी र लालुदायी (लाल+उदायी) सम्भवतः एकै व्यक्ति थिए । लालुदायी कुर, मूर्ख र आईमाई मन पराउने भिक्षु थिए । हर्षित मानिसहरूको भीडमा दुःखी कुरो र दुःखीहरूको भीडमा मनोरंजन उपदेश दिने उक्त मूर्ख भिक्षुको कारणले बुद्धले सोमदत्त जातक बताउनु भएको थियो । सारिपुत्र र मौद्गल्यायनदेखि उनी यति ईर्ष्यालु थिए कि उनले एकपल्ट आफूलाई सारिपुत्रहरूभन्दा बढी विद्वान भनी घोषणा गरेका थिए । मानिसहरूले उनको प्रवचनको कार्यक्रम मिलाए । तर जब उदायी एक रंगीन पंखा लिएर धर्माशनमा बसे, तब उनको निधारबाट पसिना चुहिन थाल्यो । केही बोल्न नसकेर आखिर उनले बेलुकी प्रवचन दिन्छु भनेर घोषणा गरे । तर बेलुका पनि उनले नर्बस भएर उपदेश दिन सकेनन् र श्रोताहरू यति रिसाए कि उनलाई आफ्नो ज्यान जोगाउन धौ धौ परेको थियो ।

खिचिखिचि भिक्षु उदायीले एकपल्ट भिक्षु दर्ब मल्लपुत्रले गरेको शलाका वितरणलाई पक्षपाति भनेर शलाका वितरणको काम आफ्नो जिम्मामा लिएका थिए । तर उनले शलाका वितरण गर्दा यति गडबडी भयो कि बुढले तण्डुलनालि जातक बताउनु परेको थियो । जेतवन आउनेहरूले बुजुक भई प्रवचनको आश्रममा बसिराख्ने भिक्षु उदायीलाई अति ज्ञानी गुणी ठान्थे र धोका खान्थे । एकपल्ट पसूर परिव्राजकले उनीसँग कुरा गर्दा उनलाई ठूलो विद्वान ठानी आफ्नो गुरु पनि मानेका थिए । तर पछि रहस्य खुलेपछि पसूरले भिक्षु उदायीलाई वादविवादमा हराइदिए । एकपल्ट भिक्षु उदायीले स्वयं सारिपुत्रसँग आनन्दको उपस्थितिमा एक दार्शनिक पक्षमा विवाद गरेका थिए र आफ्नो अडानलाई उनले छोड्दै छोडेनन् । पछि बुढले थाहा पाई उदायीलाई भूपारेका थिए । विनय पिटकमा भिक्षु उदायीको नाम नियम विपरित काम गरेकोमा बारबार उल्लेख भएको पाइन्छ । उदायी शुक्रत्याग (Mastuserate) गर्ने गर्थे । उनैको कारणबाट शुक्रत्याग गर्ने भिक्षुहरूलाई विभिन्न सँजाय बनाउनु परेको थियो । भिक्षु उदायीको कारणले एक भिक्षुणीले छोरो पनि पाएकी थिइन् । भनिएको छ कि उनी उदायीका पूर्व पत्नी थिइन् र उनले उदायीले लगाएको चीवर छोएकीले पेट बोकेकी थिइन् । अर्को पल्ट उनले एक बुत्तेदार चीवर बनाएर एउटा भिक्षुणीलाई दिई अरू भिक्षुणीहरूका उक्त भिक्षुणीलाई सामु चीवर फेर्न लगाएका थिए । अर्को घटनामा भिक्षुणी उत्पलवर्णाले एक टुक्रा पकाएको मासु बुढकहाँ लागि दिन अनुरोध गर्दा भिक्षु उदायीले उत्पलवर्णाले शरीर हेर्ने इच्छाले ज्यालाको रूपमा उत्पलवर्णाले भित्री चीवर मागेका थिए । उदायी यति क्रुर थिए कि उनले कागको शिकार गरेर टाउको फोड्ने गर्दथ्यो ।

भिक्षु सेय्यसक भिक्षु उदायिका दुष्ट मित्र थिए । उनी मूर्ख थिए र बारम्बार दुष्कर्म गर्ने गर्दथे जसको कारण उनलाई निस्सय दण्ड दिइएका थिए । सेय्यसक पनि शुक्रत्याग गर्ने गर्थे जसको कारणले बुढले एक धम्मपद गाथा बताउनु परेको थियो ।

कोकालिक भन्ने भिक्षु देवदत्तका भक्त थिए । उनले पनि आफू अति विद्वान भनेर घोषणा गर्दथे र एकपल्ट जब उनलाई धर्माशनमा बसाइयो, तब उनको मुखबाट एक बोलि पनि फुट्न सकेको थिएन । कोकालिक भन्ने एक अर्को भिक्षु पनि त्रिपिटकमा पाइन्छ । शायद यी दुबै एकै व्यक्ति हुन् । यी कोकालिक चाहिँ कोकालि भन्ने ठाउँमा बस्दथे । एकपल्ट भिक्षुसंघका साथ सारिपुत्र र मौद्गल्यायन उनीकहाँ बस्न

आएका थिए । त्यतिबेला त्यहाँका बासिन्दाहरूले थुप्रै दान दिएका थिए । संघमा वितरित गरिएको दानमध्ये आफूले केही नपाएपछि उनले सारिपुत्र र मौद्गल्यायनलाई बेस्सी गालि गर्न थाले । अग्रश्रावकहरू फर्के । यसले गर्दा स्थानिय बासिन्दाहरू कोकालिक देखी निक्कै रिसाए । आफ्नो बासस्थान बचाउन कोकालिक गई अग्रश्रावकहरूलाई पुनः फर्कन अनुरोध गर्न गए, तर उनीहरू फर्केनन् । रिसले मुर्मुरिएर कोकालिक बुढकहाँ गई अग्रश्रावकहरू प्रति दुर्बचन भन्न थाले । पछि उनी जेतवनबाट निस्कँदा एक किसिमको महारोग लागी बाटैमा उनका मृत्यु भयो ।

भिक्षुहरू कति लोभी हुन सक्छ भन्ने कुराको ज्वलन्त रूप हो भिक्षु उपनन्द । उपनन्द चीवरको महालोभी थिए । एकपल्ट राजा प्रसेनजीतले श्रावस्तीमा वर्षावास बिताउन आमन्त्रण गरेको उपनन्द भिक्षु उत्तैरि गरइराख्दा बाटोमा दुई ठाउँमा चीवर बढी दान पाउने देखेकोले उनी त्यतै वर्षावास बसेका थिए । यसले गर्दा राजा प्रसेनजीतलाई रिस पनि उठेको थियो । अर्को घटनामा हामी देख्छौं कि भिक्षु उपनन्द वर्षावास पछि एक एक वर्षावासस्थानमा जान्थे र त्यहाँका वर्षावासी भिक्षुहरूलाई दिइने चीवरबाट आफ्नो भाग पनि लिन्थ्यो । ज्यादा से ज्यादा चीवर पाउनको लागि उनी एकैपल्ट एकभन्दा बढी ठाउँमा वर्षावास बस्दथे । उपनन्द अन्य भिक्षुहरूका बीच एक भ्रगडालु भिक्षुको रूपमा कृष्यत थिए । पैसाप्रति उनको लोभको कारणले नै सुन चाँदी भिक्षुहरूको लागि निषिद्ध गर्नु परेको थियो । एउटा रमाइलो घटना त्यतिबेला घटेका थिए जब उनलाई एउटा घरमा भोजनको लागि निमन्त्रण गरिएका थिए । भोजनमा मासु पनि थियो । तर घरको बच्चा ज्यादै रोएकोले त्यो मासु बच्चालाई खुवाइयो । त्यतिबेला मासुको बदलामा पैसा चाहिन्छ भनेर उपनन्दले उपासकसँग भ्रगडा गरेका थिए ।

अर्कोपल्ट उपनन्दको उपदेश सुनेर खुशी भई एक धनाढ्यले केही दान दिन चाहेका थिए, तर उपनन्दले उनको अमूल्य वस्त्र नै चाहिन्छ भनी हठ गरे । धनाढ्यले घरबाट अर्को बहुमूल्य चीवर दिन्छु भन्दा पनि उपनन्द मानेनन् र अन्तमा धनाढ्यले आफ्नै वस्त्र फुकाली दान दिनु परेको थियो । उपनन्द सायद राम्रा उपदेशक थिए, र थुप्रै गृहस्थहरूले उनलाई रुचाउँथे । कुनै उपासकले चीवर दान दिँदा 'मलाई यस्तै चीवर चाहिन्छ' भनी उनी हठ गर्दथे । एकपल्ट उनले आफ्नो चीवर एक परिव्राजकसँग सातेका थिए । उक्त परिव्राजकलाई उनका साथीहरूले लेनदेनमा घाटा भएको बुझाउँदा उनी पुनः आफ्नो

चीवर लिन उपनन्दकहाँ गए, उपनन्दले उनको चीवर फर्काएनन् । तर चीवरको सम्बन्धमा एकपल्ट उनी घाटामा पनि परेको थियो । एक भिक्षुले उपनन्दसँग भ्रमणमा सँगै लग्छु भनी एक चीवर घुस (?) लिएका थिए, तर पछि उनी आफू स्वयं बुद्धसँग भ्रमणमा गए । उपनन्दले आफ्नो चीवर फिर्ता नपाएपछि उनलाई सरापेका थिए । उपनन्दको कारणले बुद्धले चीवर र वर्षावासा सम्बन्धी अनेक नियम बनाएका थिए, तर उपनन्द सुधेनन् । गृहस्थहरूको घरमा जाँदा गृहस्थका पत्नीसँग बस्न उनी रुचाउँथे । एकपल्ट त एक गृहस्थले उनलाई आफ्नो स्वास्नीसँग कोठामा बसिराखेको देखेर उनलाई बाहिर जान भनेका थिए, तर स्वास्नीले जान दिएनन्, र उपनन्द गएनन् पनि । उपनन्द अरूलाई त्यागी बन्ने उपदेश दिँथे तर आफू चाहिँ लोभी थिए । एकपल्ट उनले दुई भिक्षुहरूलाई उस्काएर चीवर र दोसल्ला छाड्न लगाई आफूले लिएका थिए । भ्रगडालु उपनन्द छवग्गीहरूसँग मात्र भ्रगडा गर्ने होइनन् आफ्ना भित्र भिक्षुहरूलाई पनि ढुकाउँथे । एक घटनामा उनी एक भिक्षुसँग भिक्षाटन गरेका थिए । भिक्षाटनमा पनि उनीसँग भ्रगडा गरेर सबै भिक्षा आफैले लिएका थिए र बिचरो अर्को भिक्षु भोकै बस्नु परेको थियो । कण्डक र महक नामका दुई श्रामणेर उपनन्दसँगै बस्दथे र उनीहरू पनि लोभी थिए, जसको कारणले बुद्धले उनीहरूलाई कसैले पनि भिक्षु नबनाउन निर्देशन दिएका थिए ।

तर सायद आफ्नो कार्यबाट संघलाई ठूलो क्षति पुऱ्याउनेमा अग्र थिए भिक्षु मिगलण्डिक । एकपल्ट बुद्धले वैशालीमा भिक्षुहरूलाई शरीरको अशुभ भावनाको बारेमा उपदेश दिनु भएका थिए, र त्यसपछि उहाँ महावन भित्र एकान्त ध्यानमा बस्न जानु भयो । आफन्त शरीरलाई अपशकुन र अशुभ ठानी भिक्षुहरूले आत्महत्या गर्न थाले । ती मध्ये कोही मिगलण्डिक कहाँ सहयोग माग्न गए । मिगलण्डिकले उनीहरूलाई सहयोग गर्ने नाउँमा उनीहरूको टाउको काटिदिए । उनलाई लाग्यो कि भिक्षुहरूलाई मारेर उनले उपकार गरेका थिए । त्यसपछि उनले धमाधम भिक्षुहरूको टाउको काट्न थाले । एकान्तवास पछि बुद्धले सो कुरा थाहा पाई मिगलण्डिकलाई रोके । यसैको कारण बुद्धले मान्छे मार्नुलाई पाराजिका अपराध मानेका थिए ।

बुद्धले बनाएका प्रथम पाराजिक-कि भिक्षुहरूले मैथुन-धर्म गर्न पाउँदैन-चाहिँ भिक्षु सुदिन्नको कारणले बनाएका थिए । वैशालीमा अनिकालको बेला भिक्षु सुदिन्न आफ्नो घरमा भिक्षाटन गर्न गएका थिए र त्यहाँ उनका

परिवारले उनलाई उस्काएर कुल थाम्मको लागि एउटा छोरो भए पनि चाहन्छु भनी सुदिन्नलाई उनकी पूर्व पत्नीसँग सुत्न लगाएका थिए । दोश्रो पाराजिका चाहिँ भिक्षु धनीयले राजा बिम्बिसारको काठगोदाम गई काठ लिएकोले बनाइएको थियो ।

बुद्धको सबै नियम सबै भिक्षुहरूले मान्थे नै भन्ने थिएन । जब बुद्धले भिक्षुहरूले मध्यान्ह अगाडि एकै छाक मात्रै भोजन गर्नु पर्ने नियम बनाएका थिए, सोलाई भिक्षु भद्रालिले ३ महिनासम्म मानेका थिएनन् । भिक्षु उदायिले पनि यो नियम शुरुमा मानेका थिएनन्, न त छवग्गीहरूले शुरुमा नै मानेका थिए । बुद्धको कुरालाई अपहेलना गरेकोमा प्रख्याततम घटना हो बुद्धका नीजि सेवक भिक्षु नागसमालको । बुद्धत्वको २० औं वर्षमा एकदिन बुद्ध नागसमालसँगै हिंडिरहेको बेलामा उ दोबाटोमा पुग्दा बुद्धलाई नटेरिकनै बुद्धको पात्र चीवर भुईँमा राखी आफ्नो बाटो तताएका थिए । त्यस्तै त्योभन्दा पहिले (बुद्धत्वको १३ औं वर्षमा) बुद्धका तत्कालिन नीजि सेवक भिक्षु मेघियले पनि बुद्धले रोक्दा रोक्दै सल्लाह नमानिकल किमिकाला भन्ने नदीमा ध्यान बस्न गएका थिए ।

कुनै कुनै भिक्षुहरूले बुद्धकै पालमा भिक्षु संघ छोडेर गएका थिए । ती मध्ये एक थिए मोलिय फरगुन । अर्को थिए भिक्षु सुनक्षत्र । भिक्षु सुनक्षत्रले बुद्धलाई छोडेको कारण यो थियो कि बुद्ध चमत्कारी थिएनन् र संसारको आदि अन्त बताउनेमा चासो लिन्दैनथे । भिक्षुसंघबाट निस्केर उनी कुकुर जस्तो जीविका गर्ने अचेलकको संगतमा परेर बुद्धलाई खुब बदनाम गर्दै हिंड्न थाले । गुरुको मृत्युपछि उनी वैशालीकै एक नांगो मांसभक्षी साघु कोरमट्टकको चेला बने । उनको पनि मृत्युपछि सुनक्षत्र अचेल पाथिक-पुत्रको चेला बन्न पुगे ।

भिक्षुसंघमा अरू पनि दुःशील भिक्षुहरू थिए । भिक्षु हारित अरू भिक्षुहरूलाई नीच भन्दै हिंड्दथे । भिक्षु उज्ज्वानसाणी अरूसँग भ्रगडा गर्दै हिंड्दथे । बहूभाण्डिक भिक्षु एकदम विलासी थिए, जब उनलाई उनको दोष देखाइयो तब स्वयं बुद्धको अगाडि उनले चीवर फुकाएकी नांगे उभिदिएका थिए । अर्को एउटा घटनामा अचिरवति नदीको किनारमा सालिट्टक जातकका अनुसार साथीहरूले चुनौति दिएकोले एक श्रामणेरेले आफ्नो निशाना देखाउन उडिराखेको हाँसको आँखा फुटालिदिएका थिए । बुद्धको भिक्षुसंघमा प्रवेश गरिसकेपछि पनि केही भिक्षुहरू लोभी थिए । अम्ब जातक अनुसार एक बुद्ध भिक्षुको एउटा आँपको रूखप्रति यति मोह थियो कि उनी सदैव त्यो रूखको चौकदारी गर्दथे । एकदिन त्यस वृक्षबाट केही आँप

चोरी भएछ। त्यतिबेला सो भिक्षुलाई यति रिस उठेको थियो कि उनले त्यहाँ आइराखने अन्य आइमाईहरूलाई चोरीको आरोप लगाएका थिए। मित्तामित्त जातक अनुसार एक शिष्यले गुरुप्रति विश्वास हुनाले उनको एकटुका कपडा नसोधिकन लिंदा गुरु भिक्षु रिसले चूर भएका थिए। अर्को एक रोचक घटना हामी गुथपाण जातकमा पाउँछौं। श्रावस्ती नजिकैको एक गाउँमा एक दादा किसिमका मानिस थिए जसले त्यस गाउँमा बस्ने भिक्षुहरूलाई तर्साएर कुटेर भगाउँथे। एकपल्ट बलवान् भिक्षुले सो गुण्डालाई मुक्का दिई ढालिदिए पछि त्यो गुण्डा सोभो बने। विनय पिटकमा उल्लेख भए अनुसार एक भिक्षुले बासनाले अत्यन्त पीडित भएकोले आफ्नो लिंग आफैले काटेका थिए। विनय पिटकमै उल्लेख भए अनुसार एक भिक्षुले एकदिन आफ्नो गृहस्थ पत्नी भेटेछ। ती पत्नीले उनलाई भिक्षुहरूले कामभोग गर्न पाउँदैन अतएव म त्यही सुलभ गराउँछु भनेर उक्त भिक्षुसँग सुत्न सफल भएकी थिइन्।

बुद्धको पालामा पनि भिक्षुहरू आत्महत्या गर्ने गर्दथे। भिक्षु वक्कलि र भिक्षु छन्न दुबैले आत्महत्या गरेका थिए। भिक्षुहरू मात्रै होइनन्, बुद्धको पालामा उच्चइखल भिक्षुणीहरू पनि थुप्रै थिइन्, जुन कि यो लेखमा समावेश छैनन्। तर यहाँ म त्रिपिटकमा कुख्यात भिक्षु सुभद्रको पनि उल्लेख गर्न चाहन्छु जसले बुद्धको परिनिर्वाण पछि सन्तोषका श्वास फेरेका थिए। अन्तमा यो पनि भन्न चाहन्छु कि कौशाम्बीको कुख्यात, संघभेदको बेला बुद्धले त्यसबेलाको विवादमा भिक्षु अनुसुद्धको हात भएकोमा शंका गरेका थिए। ■

(साभार- धर्मकीर्ति विहार रजत जयन्ती स्मारिका अङ्क)

सञ्चना

पुण्य अ.बो.पा. केन्द्रया जीवाश्रयारिय सयादी पुण्य उ पाण्डिताभिवश महास्वधिर स्व ट २०६३ साल भाद्र २४ गते बुधवार पुण्य केन्द्रय ध्यक विज्याद्ग दु। वसपोल सयादी भाद्र २४ गते विहिवार पुण्यकेन्द्रया पाण्डिताराभय "स्वधिरस्थान विपरयना भावना शिवर" संक्रान्त यायत जुनिन्ती विज्याद्ग दु। अये हे फायल ९ गते तिस फायत २० गते तनक न या पुण्य भावना केन्द्रय शिवर संचालन बुद्ग पुण्य केन्द्रय छापि याना सकत भदेय भन्तेपि, तुकमापि, सदस्य प्रमी उपासक उपसिक्कपित पुण्य अदकार स्वति क्या विज्यायित। विवेत, प्रार्थना इनाम याना च्यामा।

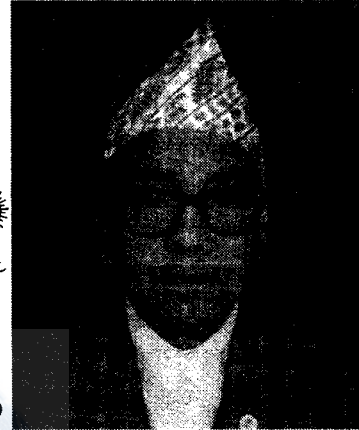
निवेदन फारममा समी सभ्यक स्वात

१. अ.बो.पा. केन्द्र, राखमूल-टे.न. ४७८२७७७, ४७८२७७७
२. धर्मकीर्ति विहार, श्रीघ-टे.न. ४४२२४६२
३. विरवशान्ति विहार, तीन भवन-टे.न. ४४८२२६४

अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र
बुद्ध नगर, राखमूल, काठमाडौं

निर्वाण कामना

अनिच्चावत सङ्खारा, उप्पादवय धम्मिना ।
उपज्जित्वा निरू भन्ति, तेसंजप समीसुखा ॥

स्व. धर्मरत्न शाक्य "त्रिशूली"

जन्म- वि.सं. १९८७ मार्ग ९ गते, बिहीवार
मृत्यु- वि.सं. २०६३ पौष २५ गते, मंगलवार

हाम्रो यस विद्यालय स्थापनाकामदेखि हालसम्म विद्यालयको उन्नति प्रगतिमा अतुलनीय योगदान पुऱ्याउनु हुने हाम्रा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका श्रेष्ठ सल्लाहकार एवं बौद्ध विद्वान श्री धर्मरत्न शाक्य "त्रिशूली" को असामयिक स्वर्गारोहण भएकोले वहाँको निर्वाण कामनाको साथै शोक सन्तप्त परिवारजनमा गहिरो समवेदना व्यक्त गर्दछौं।

श्री यशोधरा बौद्ध मा.वि. परिवार

थैना, ललितपुर।

जव हुन्छ शक्ति र धनको मिलन

■ डा. गणेश माली

यस संसारमा तीनवटा लक्षणहरू छन्— अनित्य, दुःख र अनात्म । सदा बदलीरहने, अनेक प्रकारका दुःखहरू आइरहने र आफू र आफ्नो भन्ने केही नहुने ।

तर हामी सांसारिक व्यक्तिहरू अविद्या जनित राग, द्वेष र मोहको कारणले उपस्थित भित्रै नित्यता चाहन्छौं, दुःख भित्रै सुख खोज्छौं र आफू र आफ्नो नभएकोमा नै आफू र आफ्नो देख्छौं ।

हामी भित्र खरानीले छोपेको आगो जस्तै हरदम बलिरहेको हुन्छ, राग, द्वेष, मोहबाट उत्पन्न काम, क्रोध, लोभ, ममता, स्वार्थ आदि । यिनीहरूले हामीलाई बलजपती भने जस्तै अकुशल कर्ममा लगाई राख्छन् ।

भगवान बुद्ध भन्नुहुन्छ— “प्रज्ञा चक्षुले जब हामी देख्छौं सारा संस्कार अनित्य हुन्, दुःख रूप हुन् र सारा धर्म अनात्म हुन्— तब हामी दुःखबाट विमुख भई निर्वाण पथमा लाग्छौं ।

तर यो संसार उल्टो चलिरहेको छ । यस संसारलाई उल्टो चलाउनमा शक्ति र धनको प्रमुख भूमिका हुन्छ । हामी भित्रका पाशविक प्रकृतिहरूले हामीलाई यी दुई तत्वतिर आकर्षण गरिराखेको हुन्छ ।

हुन त शक्ति र धन दुवै संसारमा ठीकसंग बाच्न नभइ नहुने तत्वहरू हुन् । आत्म सुरक्षाको लागि र अरू माथि प्रभुत्व जमाउनको लागि शक्ति आवश्यक हुन्छ भने भौतिक सुविधा जुटाउन, परिवारको भरण-पोषण गर्न, व्यापार गर्न, व्यवसाय चलाउन र धर्मकार्यको लागि पनि धन आवश्यक हुन्छ ।

मान्छे जातिलाई शक्ति र धन जति भए पनि पुग्दैन । शक्ति र धन दुवैलाई व्यक्तिगत र सामाजिक जीवनमा सन्तुलनमा राखी परोपकारी जीवन बिताई, आफ्नो र अरूको पनि हित सुखको लागि काम गरी यस पृथ्वीलाई नै स्वर्ग बनाई रहने भगवान बुद्धको सुनौला मार्ग हुँदा-हुँदै पनि, पाशविकताको कारण शक्ति र धन-मदले बेहोस भई दुःख र अशान्ति उत्पन्न हुने काममा यी दुवैलाई प्रयोग गरिरहन्छौं । शक्तिद्वारा निर्बलियाहरूको दमन शोषण भैरहन्छ भने, भ्रष्टाचार, नाफाखोरी तथा अरूलाई दास बनाउने काममा धनको प्रयोग भइरहन्छ ।

जब अत्यधिक शक्ति र धन एकत्रित हुन्छ र पाशविकता रहरहन्छ तब अनर्थ हुन्छ । शक्ति र धनको

शिखरबाट शक्ति धनहीनहरूलाई तुच्छ संझिन थाल्छ । गरीबहरूलाई २/४ पैसा दान गरेर यिनीहरू आफ्नो गर्व ठान्छन् । आफू जस्तै शक्ति र धन भएका अरूहरूलाई देखे भने यिनीहरूमा जलन इर्ष्या उत्पन्न हुन्छ । प्रतिस्पर्धा र संघर्षको सूत्रपात्र हुन्छ ।

त्यस्तै नै शक्ति र धनले परिपूर्ण भएका राष्ट्रहरूले शक्ति र धन हीन राष्ट्रहरूलाई अभिमानको कारण बाहिरबाट करुणा देखाएर पनि भित्र-भित्रै हेय दृष्टिले हेर्छ । सहायता नाममा केही ऋणका अनुदान प्रदान गरेपनि गरीब र दीनहीन राष्ट्रहरूलाई आफ्नो वशमा पारी आफूले चाहे जस्तो राख्न खोज्छन् । आफ्नो बराबरीमा अरू कुनै राष्ट्र आएमा दुवैमा प्रतिस्पर्धा र संघर्षको सूत्रपात्र हुन्छ । संसारमा आफ्नो एक छत्र अधिपत्य कायम गर्ने यिनीहरूको भित्री चाहना हुन्छ । बलिया राष्ट्रहरू बीचको टकरारको प्रभाव साना-तिना राष्ट्रहरूमा पनि पर्न जान्छ । आफ्नो अधिपत्य जमाउने चाहनाको दाँजोमा धर्म पालनका कुराहरू ओझेलमा पर्न जान्छ ।

आजको तनाव र अशान्तिपूर्ण विश्वले अत्यन्त गम्भीरतापूर्वक शान्तिनायक भगवान बुद्धका शान्ति सन्देशहरू तर्फ ध्यानदिनु अत्यावश्यक छ ।

अनित्य दुःख अनात्मलाई बुझेर व्यक्तिगत जीवनमा काम, क्रोध, लोभ माथि काबू राखी शान्त जीवन बिताउन आवश्यक छ । त्यस्तै नै अध्यधिक शक्ति र धन एकै ठाउँमा केन्द्रित भई विश्वमा तनाव र अशान्तिको वातावरण नहोस् भन्ने तर्फ पनि हामीले ध्यान दिनु परेको छ ।

विश्व शान्तिको लागि विश्वका ठूलाठूला शक्तिशाली र धनवान् राष्ट्रहरू बीच प्रतिस्पर्धा र संघर्षको साटो मेलमिलाप र आपसी सहयोग र सौहार्दको वातावरण सिर्जना हुनु अत्यावश्यक छ भन्ने पाठ यस विश्वले तेस्रो विश्व युद्ध हुनु अगावै सिक्नु परेको छ ।

अप्रमादी भई हामी सबैले शान्ति नायक बुद्धका वाणीहरूलाई ध्यानपूर्वक सुनौं, अध्ययन गरौं र जीवनमा पालन गरौं । त्यस्तै विश्वका सबै ठूला वा साना राष्ट्रहरूले परस्पर शील सद्भावना र सहयोगको वातावरण कायम गर्न सफल होउन् भनी कामना गरौं ।

सबैको मंगल कामना र विश्वको पनि कल्याण कामना गरौं । अस्तु ।

सब्बे संखारा अनिच्याति

जन्म: ने.सं. १०५१ मार्ग शुल्क (वि.सं. १९८६ पौष २ गते)
दिवंगत: ने.सं. ११२७ पोहेलागा षष्ठी (वि.सं. २०६३ पौष २५ गते)

बुद्ध धर्मया दुग्ग्यःम्ह ज्ञाता, आपालं सफूया च्वमि,
बौद्ध विद्वान, विपस्सना ध्यानया गम्भिर साधक, बौद्ध परियत्ति
शिक्षाया न्ह्यलुवाः, वाद्य गुरु, कुशल वक्ता, समाजसेवी
हनेबहःम्ह भाजु धर्मरत्न शाक्य त्रिशूली दिवंगत जुया
बिज्यायेवं बुद्ध धर्मया ख्यलय् तःधंगु खति जूवंगु दु । वसपोलया
निर्वाण कामना यासैं धर्मकीर्ति विहार व थुकिया
थीथी इकाईपाखें दुःखं कःपिं वसपोलया छँजःपिन्त अनित्य
संसारया सत्य लुमंकाः धैर्य धारण याये फयेमाः धकाः विचाः
हायेका च्वना ।

धर्मकीर्ति विहार संरक्षण कोष

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन मोष्ठी

धर्मकीर्ति स्वास्थ्य कमिटी

धर्मकीर्ति बौद्ध मासिक

धर्मकीर्ति बौद्ध पुस्तकालय

धर्मकीर्ति अस्थायी प्रव्रज्या कमिटी

धर्मकीर्ति बुद्धपूजा खलः

धर्मकीर्ति अडियो मिडियो कमिटी

धर्मकीर्ति शिक्षा सदन

धर्मकीर्ति भजन खलः

योगाभ्यास विधि - २४

रेकी, योगा शिक्षक एवं प्रा.चि. डा. गोपाल प्रधान
रेकी वैकल्पिक उपचार केन्द्र, भोटाहिटी, काठमाडौं - ४२२४०८५

उच्च रक्तचाप (High Bloodpressure) विशेषाङ्क भाग- ६

गत अंकमा उच्च रक्तचापका रोगीहरूले र सर्वसाधारणले आफ्नो दिनचर्यामा के कस्तो योगाभ्यास गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा अर्ध मत्स्येन्द्रासन बारे जानकारी प्रस्तुत गरेका थियौं र यस अंकमा पनि क्रमशः हाम्रो दिनचर्यामा योगाभ्यास पश्चात् अनिवार्य गर्नुपर्ने श्वासनको बारेमा जानकारी प्रस्तुत गर्न लागेका छौं ।

(५) श्वासन :

योगाभ्यास पश्चात् श्वासनले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । अतः यसको उपयोगितालाई ध्यानमा राखी परिचयसहित यसको विधि एवं लाभहरूको बारेमा विस्तारपूर्वक वर्णन यहाँ गरेका छौं ।

श्वाको अर्थ "मृतक शरीर" हो । हाम्रो शरीरबाट प्राण गइसकेपछि जसरी निश्चल हुन्छ, त्यसै गरी श्वासन गर्दा शरीरलाई निश्चल बनाई चेतनालाई पूर्ण सचेत राखिन्छ । योग पद्धति अनुसार यसलाई शरीरको पूर्ण विराम अवस्था भनिन्छ । आधुनिक चिकित्सा पद्धति अनुसार यसलाई 'Absolute rest' पूर्ण आराम भनिन्छ ।

श्वासनको तीन अवस्था हुन्छ—

(१) देहधारण (२) प्राणधारण (३) मनोधारण

१. देहधारण :

यसमा मांसपेशीहरूलाई सिथिल गरिन्छ र नसाहरूमा रक्त प्रवाह भएको अनुभव गर्दै शरीरका विभिन्न अंगहरूमा ध्यान केन्द्रित गरिन्छ ।

२. प्राणधारण :

यसमा स्वासको प्रवाहलाई लयबद्ध र नियमित राखिन्छ र स्वासमा नै ध्यान केन्द्रित गरिन्छ ।

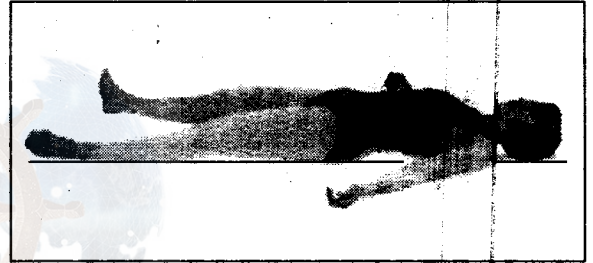
३. मनोधारण :

यसमा मनमा लगातार उठिरहने वृत्ति अर्थात् विचारका लहरहरूलाई क्रमशः हटाउँदै लगिन्छ र अन्त्यमा शरीर, मन र स्वास समेतलाई विर्सि पूर्ण सचेत अवस्थामा राखिन्छ ।

श्वासन सरल ढङ्गबाट यस प्रकार गरिन्छ—

दुबै हात र खुट्टालाई एक-दुई फिटको दुरीमा फिजाई उत्तानो परेर सुत्ने । यसरी सुत्दा शिर, मेरुदण्ड

र सम्पूर्ण शरीर एकदम सिधा हुनुपर्छ । दुवै हतकेला मास्थिर फर्किएको हुनुपर्छ । आँखा र ओंठलाई हल्का बन्द गर्ने । यो अवस्था शरीरको बाहिरी अवस्था हो । तत्पश्चात् एक पटक शरीरलाई कडा अर्थात् तनक्क तन्काउने र खुकुलो छोडी दिने । जब शरीर छोड्दा पूर्णतः शिथिल भएको महशुस हुन्छ, तब श्वासन शुरु गर्ने । श्वासन गर्दा यदि शरीरमा अठेरो भएको महशुस भए पहिले अठेरोलाई नै समाधान गर्नुपर्छ ।

श्वासनबाट लाभ : व्यस्त दिनचर्या भएका व्यक्तिले दैनिक श्वासन गर्ने हो भने देखि मानसिक तनाव हुँदैन । विद्यार्थी वर्गले दैनिक अध्ययन पश्चात् २० मिनेट श्वासन गरेमा स्मरण शक्ति वृद्धि हुँदै जानेछ ।

विशेष लाभ : हृदय रोग, उच्च रक्तचाप, मधुमेह भएका व्यक्तिले नियमित दिनको दुइ पटक श्वासन गरेमा रोग नियन्त्रण भई दीर्घायु प्राप्त गर्छ ।

यसरी श्वासनको जानकारी पश्चात् उच्च रक्तचापका रोगीहरूका लागि प्रस्तुत विशेषाङ्क यहाँ समाप्त हुन्छ आगामी अङ्कमा अन्य विषय प्रस्तुत गर्नेछौं ।

**मैत्री केन्द्र बाल आश्रम ध्यानकुटी विहार
बनेपालाई सहयोग**

बनेपा मैत्री केन्द्र बालआश्रम ध्यानकुटीलाई
आर्थिक-सहयोग दिनुहुने दाताहरूको सूचीमा यी—

१) सुमित्रा मानन्धर, पकनाजोल - रु. ५००५/-

२) स्व. पुत्रको स्मृतिमा तीर्थदेव मानन्धर - रु. ४००१/-

भिक्षु सोभितको निमन्त्रणा पछि ...

■ आशाकाजी सेवक

मातृ देवो भवः, पितृ देवो भवः, गुरु देवो भवः । यी भवःहरू परापूर्वकालदेखि चलिआइरहेका हुन् । युग बदलियो, विचार बदलियो । अनि प्रकृति पनि बदलियो मानिसहरूको रहन सहन बसोबास भेषभुषा आदिमा आकाश जमिनको फरक भयो । त्यस्तै फरकपर्न वायु प्रदूषणमा पनि देखियो । पहिला पहिलाको स्वच्छ ठाउँ अहिले प्रदूषणले ग्रस्त भयो । प्रायः सबै परिवर्तन आइरहेका बेलामा मानिसहरूको विचार पनि समय अनुसार परिवर्तन हुनु कुनै आश्चर्यको कुरा होइन । समाजमा जसरी परिवर्तन आइरहेका छन् उस्तै तरिकाले जीवन सिक्नु पर्दछ । नत्र समस्या नै समस्यामा अल्झिनु पर्ने हुन्छ । जहाँ जति परिवर्तन भएतापनि कहीं कहीं थोरै मात्रामा मात्र भएपनि सब नष्ट भइकन अति थोरै भएपनि अवशेषको रूपमा बाँकी रहेको रहेछ भनी थाहा पाउँदा मलाई अदृश्य शक्तिले घच्चच्याइ-रहेको जस्तो लाग्यो, यो लेख लेखलाई ।

स्मरणीय कुरा दुईवटा थिए । एउटा २०६१ सालको अर्को हालै २०६३ सालको । २०६१ आश्विन महिनाको अन्त्यतिर एकजना भिक्षु आफ्ना दुईजना उपासकहरूका साथ मेरो कोठामा आउनु भयो । परिचय गर्दा थाहा पाएँ उहाँ भिक्षु सोभित स्थविर काठमाडौंको गणमहाविहार गणवहालबाट आउनु भएको रहेछ । कुराको सिलसिलामा मलाई चिन्नु भएन कि भनेर प्रश्न गर्दा म अक्क मक्कमा परें । चिनेको छैन भन्नु मलाई चिनेर मेरो घर खोजेर कोठासम्म आइ पुग्नु भयो— भिक्षु सोभित । चिनेको छ भन्नु अनुमान गर्न सकीन । तै पनि चिनेको जस्तो बहाना गरेँ त्यस बेला ।

“मेरो निमन्त्रणा सरले पाउनु भएन भनेर थाहा पाएँ । त्यस कार्यक्रममा प्रदान गर्ने “धर्म उपहार समर्पण गर्दछु” भनेर एउटा काठको कलात्मक फ्रेममा सजिएको प्रमाणपत्र भिक्षुजिले मलाई दिनु भयो । प्रमाणपत्रको व्यहोरा यस्तो रहेछ—

“नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स”

“पञ्चज्या भावो दुल्लभो”

(प्रब्रज्या भाव दुर्लभ हो)

श्री आशाकाजीज्यू

वि.सं. २०३८ साल मंसिर १३ गते द्वितीयाका दिन धेरवादी बुद्ध शासनमा श्रामणेर प्रब्रज्या भएको समयमा मलाई बुद्ध शासनिक क्षेत्रमा अग्रसर रहन आवश्यक शिक्षा-दिक्षा दिनु भएको यहाँको अधिस्मरणीय योगदानको गुणस्मरण गर्दै यो “धर्म उपहार” श्रद्धापूर्वक समर्पण गर्दछु ।

“चिरं जीवतु आचारियो”

२०६१ आश्विन २३ गते

भिक्षु सोभित

गणमहाविहार, गणवहाल

यसको दुई वर्ष पछि २०६३ मंसिर ९ गतेदेखि १३ गतेसम्म ५ दिन मनाइने भिक्षु सोभित स्थविरज्यू भिक्षु जीवनमा प्रवेश गर्नुभएको २५ औं वर्ष पूरा भएको उपलक्ष्यमा धर्म विजय पदनम गणमहाविहारद्वारा आयोजित धार्मिक सामाजिक कार्यक्रमहरू तथा नेपालमा बुद्ध धर्म प्रचार प्रसार उत्थान संरक्षण गर्नमा आजीवन समर्पित हुनुभएका श्रद्धेय भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर, अनगारिका धम्मवतीज्यूको योगदानको कदर गर्दै उहाँहरूलाई सम्मान र सम्मानपत्र प्रदान गर्ने कार्यक्रममा यहाँको गरिमामय उपस्थितिको लागि हार्दिक अनुरोध गर्दछौं भनी लेखिएको निमन्त्रणा पाएँ ।

त्यस निमन्त्रणा काठमाडौं मंसिर ९ गते देखि १२ गते सम्म हुने कार्यक्रम हेर्दा बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले समाजमा विद्यमान दुःख पीडाबाट समाजलाई मुक्तगर्न सामाजिक कार्यक्रमहरू गर्नलागेका र गरेका देख्दा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले भन्नु भए जस्तै मन्दिर छाएर देवतालाई खुसी पारेर धर्म प्राप्त गर्नु भन्दा ईश्वरले श्रृष्टि गरेका मानिसहरूमध्ये जो पीडित छन्, दुःखी छन् उनीहरूको सेवा गर्नु नै सर्वोत्तम धर्म हो भने भैं भिक्षु सोभितको कार्यक्रममा पनि त्यस्तै हुने भनेर थाहा पाएँ ।

कार्यक्रमभरी विद्यार्थीहरूलाई शैक्षिक सामग्री प्रदान गर्ने, रक्तदान, आँखादान कार्यक्रम गर्ने, पच्चीस जना वृद्ध-वृद्धाहरूलाई कम्बल प्रदान गर्ने, विरामीहरूलाई फलफूल तथा विस्कट वितरण गर्ने, शील प्रार्थना गर्ने, बुद्धपूजा गर्ने, भिक्षु र भिक्षुको दायित्व वारे प्रवचन गर्ने अनि विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने कार्यक्रम रहेछ । उक्त कार्यक्रमहरूमा जान चाहिँ आफूले भ्याइएन ।

कार्यक्रमको पाँचौं दिन, कार्यक्रमको अन्तिम दिन मंसिर १३ गते विशेष कार्यक्रम विहान ७:०० बजेदेखि बेलुकी ५:०० बजेसम्म राखिएको थियो । त्यस दिनभर ज्ञानमाला भजन, श्रामणेर प्रब्रज्या, बुद्धपूजा, धर्मदेशना संस्थालाई अनित्य पोष्टर प्रदान, उपासक उपासिकाहरूलाई धर्म उपहार प्रदान, गुरुमांहरूलाई र उपस्थित सहभागीहरूलाई भोजन प्रदान, नेपालमा बुद्धधर्म प्रचार प्रसार उत्थान तथा संरक्षण गर्नमा आजीवन समर्पित श्रद्धेय भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर र गुरुमां धम्मवतीज्यूलाई सम्मान तथा सम्मानपत्र प्रदान र

दिपावलीको कार्यक्रम थियो ।

यसै कार्यक्रम अन्तर्गत भिक्षु सोभितलाई शिक्षा-दिक्षा दिएका गुरुहरू मध्ये म पनि रहेछु । कुरा अहिलेको होइन करिब २५ वर्ष अगाडि काठमाडौंमा भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले संघाराम नामाकरण गरेर भिक्षु जीवन प्रारम्भ गरेका श्रामणेरहरूलाई तालीम गर्न भन्नु वा शिक्षादिक्षा दिन स्थापना गर्नु भएको संघारामका दशजना श्रामणेरहरू भिक्षु सोभित स्थविर लगायत बनेपाको ध्यानकुटीमा ल्याई केही महिनासम्म विविध विषयहरूमा अध्ययन गराएको थियो । संयोगवश भिक्षु अश्वघोषको सल्लाह अनुसार दिनको १ घण्टा अंग्रेजी भाषा पढाउने जिम्मा मैले पाएँ । यती महिना भनेर भन्न सकिइन । करिब ५/६ महिना पढाएँ होला । हुनत त्यसबेला महिना पुग्ने वित्तिकै भिक्षुले खाममा राखेर मेरो पारिश्रमिक दिनुहुन्थ्यो । त्यसबेला शुरुमा अकमकिएँ । पारिश्रमिक लिन म अन्कनाएँ । किनभने पारिवारिक जीवन त्यागेर, देश र समाजको लागि घरवार छोडेर श्रामणेर बनेकालाई पढाएको पनि कसरी पैसा लिनु ? तैपनि साथीहरूको सल्लाहमा जे दिनु हुन्छ लिनु भन्ने राय भएकोले पैसा लिएँ पनि । नलिंदा भिक्षुको अपमान गरेको जस्तो हुन्छ भन्ने पनि लाग्यो । त्यसबेला पच्चीसवर्ष पछि मैले पढाएको संस्मरण गर्दै मलाई एउटा खादा, एकशय रुपियाँ भएको खाम, बुद्धको मुर्ति, सम्मानस्वरूप उक्त समारोहमा प्राप्त गरें । त्यसबेला भिक्षु सोभितले मलाई अंग्रेजी पढाउनुहुने गुरुभन्दा म त अकमकिएँ । दिएकी सम्मान थापेर आफ्नो शीटमा बस्न आएँ । मलाई गौरव लाग्यो । मनमा आनन्दको लहर आयो । पच्चीसवर्ष अगाडि पढाएका विद्यार्थीहरूको चेहरा सम्झन थालें । हु बहु मिलेको जस्तो भयो । मैले विसिसकेछु, धन्य उनीहरूले चिनेछन् ।

उनीहरूले चिनेकोमा आश्चर्य लाग्दैन । उनीहरूमध्ये भिक्षु सोभित स्थविरले मलाई बोलाएर र म जस्तै उनलाई पढाउने प्राध्यापक आशाराम शाक्यको सम्मान पत्र उहाँकी छोरीलाई र कार्यक्रममा भेटिएका मित्र शिक्षक सुवर्ण शाक्यलाई र अरु ५/६ जना गुरुहरूलाई सम्मान गरिएकोमा कसो-कसो आज पनि गुरुहरूलाई सम्मान गर्ने विद्यार्थीहरूमा भिक्षु सोभित स्थविर पनि रहेछन् भनेर थाहा पाएँ ।

बुद्धको प्रतिमाको मुन्तिर “भिक्षु जीवनमा प्रवेश भएको २५ औं वर्ष पूरा भएको सुखद उपलक्ष्यमा यहाँले शिक्षा-दिक्षा दिनु भएको गुणस्मरण गर्दै स-सम्मान समर्पण गर्दछ— “धर्म उपहार” ।

भिक्षु सोभित

धर्म विजय पदनम् गणमहाविहार

२०६३।८।१३

पूर्वीय चलन अनुसार मातृ देवो भवः, पितृ देवो भवः, गुरु देवो भवः भन्ने कुराहरू अचेल पश्चिमी सभ्यताको हुरीले एकादेशको कथा जस्तै हुन लागिरहेका छन्, भइरहेका छन् र दिन प्रतिदिन प्रभावित हुँदैछन् । परिवार भन्नाले लोग्ने स्वास्नी र बच्चाहरूलाई मात्र ठानेर बुढा-बुढी आमाबाबुहरू भौतारिएर हिँडिरहेका छन् । विश्वविद्यालयहरूमा आफ्नै विद्यार्थीहरूको अपमान सहेर गुरुहरू पेटको लागि पढाइरहेका छन् हाम्रो नेपालमा । साँचो भन्नु भने आजको जमानामा न आमाबाबुले सन्तानबाट सुखपाएका छन्, न गुरुहरूले आफ्ना विद्यार्थीहरूबाट । छैन भन्नु भने कहीं कहीं छ, छ भन्नु भने शून्य छैन । औलामा गन्न सकिने प्रतिशतमा पाइन्छ । समाजमा भिजेर हेर्नुहोस् अनि थाहा पाउँछ— हाम्रो समाजको गति । अनि थाहा पाउनु हुनेछ— हाम्रो भविष्य ।

त्यस कार्यक्रममा बस्दाबस्दै मैले सुनेँ— मैले पढाएका दसजना श्रामणेरहरूमध्ये अहिले चारजना विदेशभानै धर्मप्रचार मा अध्ययनरत छन्, चारजना उपत्यकाको विहारहरूमा कार्यरत छन् र दुई जना गृहस्थी जीवनमा फर्किसकेका छन् ।

मेरो ५५ वर्षको शिक्षण पेशामा कति विद्यार्थीहरूले मबाट शिक्षा प्राप्त गरे, कतिले प्रशंसा गरेर गए, कति असन्तुष्ट भएर गाली गरेर गए, कतिले मलाई विसिसके, कतिले सम्झना गरि राखे । यस कुरालाई छोड्ँ । सामान्यतया पुराना विद्यार्थीहरू ज्ञानी हुँदाहेछन् भेटघाटमा बोल्दाहेछन् । कहिले-कहिँ सम्झनाको सामूहिक आमन्त्रण पनि आउँछ । शिक्षकले कमाउने भनेको नै विद्यार्थीहरूबाट गरिने राम्रो व्यवहार हुन् । आफ्नो विद्यार्थीहरू राम्रो देख्नु हुन् । सबै विद्यार्थीहरू राम्रा पनि छैनन्, नराम्रा पनि छैनन् । सग्र रूपमा भन्ने हो भने गुरु देवो भवः मा पनि खडेरी पर्न थालिसकेको छ आधुनिक जमानामा— जस्तो मातृ देवो भवः, पितृ देवो भवःमा ।

एकजना व्यक्ति अनुशासित, चरित्रवान तथा ज्ञानी भएमा उसले आफ्नो परिवारमा र उसका अनुयायीहरूलाई पनि उत्तै हुन प्रभाव पार्न सकिन्छ । एकजना भिक्षु जसले आफ्नो जीवन समाज उत्थान र मोक्ष भन्नुया अर्हन्त प्राप्तीको लागि समाजलाई अग्रसर गराउनेले गुरु देवो भवःको प्रयोगात्मक उदाहरण प्रस्तुत गर्नुहुनेले मातृ देवो भवः र पितृ देवो भवःको सन्देश पनि दिन्दै आइरहेको छ भनेर सुनेको थिएँ । धन्य भिक्षु सोभित स्थविरको व्यावहारिक उपदेश । समाज उत्थानको लागि आफ्ना उपासक उपासिका तथा श्रोताहरूलाई नैतिकताको प्रवचन गरेर पूर्वीय सभ्यतालाई बचाई राख्नु हुने भिक्षु सोभित स्थविरको कार्यको मार्ग दर्शन निरन्तर अगाडि बढोस् भनेर कामना गर्नु उपयुक्त हुनेछ । अस्तु ।

मानव स्वभाव-२

लेखक- भिक्षुपी धम्मवती

शासनध्वज धम्मचरिय, अरुमहा गन्धवाचक पण्डित

अनुवादक- मदनरत्न मानन्धर

प्राणीहरूको ६ वटा गति

(विभिन्न मानिसको विभिन्न स्वभाव हामीले देख्छौं । ती स्वभाव हुनुमा उसको पूर्वजन्मको पनि कारण हुने गरेको कुरा धर्मशास्त्रहरूमा उल्लेख भएका छन् । ती मध्ये विभिन्न गतिबाट आउने मानिसको विभिन्न स्वभावबारे सञ्चित वर्णन तल दिइएको छ ।- अमुः)

नर्क, प्रेत, पशुपंक्षी, मनुष्य, देव र ब्रह्मा गति भनी ६ वटा गति बारे हामीले सुन्दै आएका छौं । ती गतिहरूबाट आएका व्यक्तिहरूसँग गति अनुसारकै केही स्वभाव पनि देखिन्छ । अब त्यस्ता स्वभावलाई आ-आफैले जानिकन नराम्रो भए हटाउने तर्फ होश राखी अभ्यास गर्नु पर्दछ ।

नर्कबाट आउनेको स्वभाव

नर्कबाट मनुष्य लोकमा जन्म लिन आउने व्यक्तिसँग अरूलाई दुःखदिने, अरूको दुःख देखेर हर्षित हुने, आनन्दित हुने स्वभाव हुन्छ । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने अरूलाई दुःख, पीर पर्ने काममा रमाउने स्वभाव हुन्छ । यो स्वभावलाई कदापि राम्रो स्वभाव भन्ना सकिन्न र यदि यस्तो स्वभाव आफूसँग भएमा त्यसलाई हटाउने कोशिश गर्नु पर्छ, अनि आफू दुर्गतिमा गइन्छ कि भनेर डराउनु पर्ने छैन । होइन त्यस्तो स्वभावलाई हटाउन सकिएन भने पुनः नर्क मै जाने निश्चित छ ।

हामीले धर्म कथा सुन्नुको अर्थ हो आफूसँग भएका खराब बानीबेहोरालाई आफैले थाहा पाएर हटाउनु । खराब चरित्र हटाउने कोशिश नगरिकन धर्मकथा मात्र सुन्दैमा आफ्नो चरित्र सुधिनै होइन, दुःख भेटिनै होइन । धर्मकथा सुने अनुसार आफ्नो स्वभावलाई जानिकन अरूलाई मन पर्ने आफ्ना स्वभाव हटाउने र अरूलाई मनपर्ने स्वभाव बनाउनु पर्दछ ।

नर्कबाट आउने व्यक्तिको स्वभाव बारे सपष्ट गर्न एक कथा प्रस्तुत गर्दछु ।

महापिङ्गल राजा

नर्कबाट मुक्त भई आफ्ना केही कुशल पुण्यको प्रभावबाट पुनः युवराज भई जन्मने महापिङ्गल आफ्नो पिताको मृत्युपछि राजगद्दिमा बसे । तर उसँग नारकीय स्वभाव बाकि नै रहेछ । उनको हातमा हमेशा एउटा फलामे छडि हुने गर्थ्यो र भित्र, बाहिर, तल, माथि जहाँ गए पनि भेट्ने व्यक्तिको टाउकोमा बजारथ्यो । छडिको प्रहारबाट मर्माहत भई निस्कने ऐय्या र आत्थ्याको स्वर सुनेर उनी रमाउँथे । कसैलाई उपकार गरी वा बकस दिई आनन्दित हुने बानी उनमा थिएन । राजाको त्यस्तो नराम्रो बानीलाई रोक्ने वा गर्न हुँदैन भनी भन्ने साहस कसैमा थिएन र त्यस्तो कामबाट रोक्ने सत्पुरुषसँग उनको कहिल्यै भेट भएन ।

तर यसको ठीक उल्टो उनका छोरा युवराज भने देवलोकबाट मनुष्यलोकमा जन्म लिन आएको हुँदा उनमा दया र करुणाभाव प्रशस्त थियो । कसैको दुःख उनीबाट देखिदैनथ्यो,

अरूको सेवा, मद्दत गर्न उत्सुक बोधिसत्व नै थिए । यस्तो उनको चाला देख्दा प्रजाले उनलाई बढी मन पराउन थाले । मन नपराउने पनि किन, कुनै गुण देखेर नै मानिसले कसैलाई मन पराउने गर्दछ र त्यस व्यक्तिलाई आफूलाई मद्दत लिन चाहन्छ । त्यसकारण बाबुचाहिँ राजालाई भन्दा प्रजागणले उक्त युवराजलाई मन पराए ।

संसारिक प्रकृति अनुसार असल व्यक्ति पनि मनु पर्छ र खराब व्यक्ति पनि मनु पर्छ । फरक केवल असल व्यक्ति अलि चाँडो मर्दछ, खराब र पापी व्यक्तिलाई लिन यमदूत अलि ढिलो आउँछ । तर मृत्युपछि पनि लोकको प्रशंसा पाउनु अति नै राम्रो कुरा हो ।

मरण धर्मबाट कोही पनि नबच्ने नियम अनुसार महापिङ्गल राजाको पनि देहावसान भयो । छोरोचाहिँ युवराज राजा बने । असल व्यक्ति राजा भएकोमा सारा जनता हर्षले विभोर भई उत्सव मनाउन थाले । राजा असल भएकोले देशको उन्नति हुने भयो, जनताको दुःख हरण हुने भयो भनी खुसियाली मनाए । सात दिनसम्म भव्य रूपमा राज्याभिषेक मनाए । सातौँ दिनमा राजा हात्तिमा सवार भई देश परिक्रमा गर्न निस्किए । समस्त जनताको मुहार हँसिलो देखिन्थ्यो । सबैले सहर्ष जयजयकार गरे । राजा पनि हर्षित भए ।

बाबुचाहिँ राजाको देहावसानको पनि सातौँ दिन थियो । सबै जना खुसि देखिन्छन् । दुःखित हुने कोही छन् कि भनी राजालाई जान्ने इच्छा भयो । तर कोही पनि देखेनन् । अनि विचार गरे- मेरो बुबाले ज नतालाई हित हुने केही पनि काम गरेर जानु भएको रहेनछ, धेरै दुःखमात्र दिएको रहेछ, त्यसैले उहाँको मृत्युले कसैलाई पनि शोकाकूल पारेन भन्ने मनमा गुन्दै दरवार आइपुगे । तर अचम्म । दरवारको ढोकैमा एकजना द्वारपाल रोइरहेको देखे । अनि राजाको मनमा आफ्नो बाबुको निधनमा शोक मनाउने पनि रहेछन् भनी खुसि भए । तर यथार्थ कुरा बुझ्न द्वारपाल छेउ गई- "हे द्वारपाल, तिमी किन रोइरहेको ? मेरो बुबा सम्झेर रोएको हो ?" भनि सोधे ।

उसले जवाफ दियो- "हो महाराज ।"

राजाले फेरि सोधे- "मेरो बुबाले तिमीलाई के गुण उपकार गरेको थियो ? अब त्यसरी मद्दत गर्ने कोही भएनन् भनी शोक गरेका हो ?"

उसले भन्यो "होइन महाराज । हजरको बुबाले मलाई दस्तुर अनुसारको तलब बाहेक अरू केही पनि दिनु भएको

थिएन, कुनै बक्सिस पनि दिनु भएको थिएन ।”

राजाले सोधे- “त्यस्तो केही गुण गरेको छैन भने तिमी किन रोएको त ?”

उत्तरमा उसले भन्यो- “महाराज ! हजूरको बुबासँग सधैं फलामको छडि हुने गर्थ्यो र भित्र बाहिर आउने जाने गर्दा देखेजति मानिसलाई टाउकोमा हिराँफेर जानु हुन्थ्यो । त्यसकारण उहाँ आउनु हुँदा सकेजति मानिस लुक्थे । म मात्रै लुक्न नमिल्ने हुँदा यहाँ हुन्थे र मेरो टाउकोमा त्यो फलामे डण्डिको मार पर्दथ्यो । ऐय्या, ऐय्या भनी नकराएसम्म हिराँफेर उहाँको शौख थियो । डण्डिको हिराँफेले गर्दा मेरो टाउकोभरि घाउ हुन्थ्यो र बेलुका सिरानीमा टाउको राखी सुत्नै सब्दैनथे । अहिले उहाँ नहुँदा मेरो टाउकोको घाउ केही निको भएको छ र आरामसँग सुत्न पाइयो । मलाई र अरू जनतालाई पनि दुःख दिने हजूरको बुबा मृत्युपछि अवश्य पनि नर्कमा गयो होला । त्यहाँ नर्कमा पनि त्यहाँका पालेहरूलाई मलाई जस्तै गरी पिट्दो होला । त्यसो गर्नु भन्ने तिनीहरूलाई पनि मन नपरी फेरि यहाँ फिर्ता पठाउँछु होला र मेरो टाउको फेरि घाइते हुने होला भन्ने चिन्ताले गर्दा रोएको हुँ महाराज । उहाँको गुण उपकार सम्भेर रोएको होइन ।”

यो कुरा सुनी राजाले सम्झाए- “हे पाले ! मानिस ज्यूँदो हुँदा मात्र कसैलाई दुःख दिन सक्छ । खराब व्यक्तिले नर्कमा गएर यहाँ जसतै त्यहाँ पनि दुःख दिन्छ भनी सोच्नु केटाकेटीपन हो । त्यस्तो हुँदैन । जतिसुकै खराब व्यक्तिलाई पनि नर्कमा सास्तिमात्रै गर्छन्, उसले केही गर्न सक्दैन । नर्क भन्ने ठाउँ नै खराब र पापीहरूलाई सास्ति गर्न बनाई राखेको हो । असल व्यक्ति नर्क जाँदैनन् । यहाँ देह त्याग गरी नर्क गई सकेको व्यक्ति पुनः त्यहाँ देह धारण गरी यहाँ आउने सम्भव छैन । यो हुनै नसक्ने कुरा हो । त्यसैले मेरो बुबा फेरि यहाँ आई दुःख दिन्छ कि भन्ने कुरामा तिमीले कति पनि पीर मान्नु पर्दैन । तिम्रो टाउकोमा अब त्यस्तो घाउ हुने छैन । बरू पुरानो घाउ बाकि छ भने यो पैसा लेउ र औषधी गर” भनी केही बक्सिस दिएर सन्तोष पारे ।

यस घटनामा जस्तै अहिले पनि अरूलाई दुःख दिई आफू रमाउने व्यक्तिहरू प्रशस्त छन् । त्यस्ता व्यक्ति दुर्गतीमा पतन हुन्छ सिवाय सुगतिमा कहिल्यै जाँदैन । तसर्थ दुर्गतीको मार्ग रोक्ने हो भने असल चरित्रवान व्यक्तिहरूसँग सत्सङ्गत गरेर धार्मिक कार्य गर्नु पर्छ । आफ्ना खराब र चरित्रहीन स्वभावलाई छाडि असल बन्नु नै सुगतिको मार्ग हो । एकपटक धर्म गरेर भन्दैमा पाप नष्ट हुँदैन ।

फलानो देवता ठूलो, फलानो धर्म महान छ भनी धर्मको नाममा केवल झगडा र अभिमान मात्रै गरेर कोही पनि धर्मात्मा होइँदैन । सम्प्रदायिक भावना त्यागी, आफूसँग भएका नराम्रा बानी र खराब चरित्र हटाई बोधि चित्त उत्पन्न गरी बस्न सके मात्र धर्मात्मा होइन्छ, धर्म अनुयायी ठहर्छ । क्रमशः

Samadhi Sutta (Concentration)

From: Metta Lodge Desk

“Monks, these are the four developments of concentration. Which four ?

1. There is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to a pleasant abiding in the here & now.
2. There is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to the attainment of knowledge & vision.
3. There is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to mindfulness & alertness.
4. There is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to the ending of the effluents.

1. The Jhanas

“And what is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to a pleasant abiding in the here & now ? There is the case where a monk— quite withdrawn from sensuality, withdrawn from unskillful qualities—enters & remains in the first jhana : rapture & pleasure born from withdrawal, accompanied by directed thought & evaluation. With the stilling of directed thought & evaluation, he enters & remains in the second jhana: rapture & pleasure born of composure, unification of awareness free from directed thought & evaluation— internal assurance. With the fading of rapture he remains in equanimity, mindful & alert, and physically sensitive to pleasure. He enters & remains in the third jhana, of which the Noble Ones declare, “Equanimous & mindful, he has a pleasurable abiding.” With the abandoning of pleasure & pain— as with the earlier disappearance of elation & distress— he enters & remains in the fourth jhana: purity of equanimity & mindfulness, neither pleasure nor pain. This is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to a pleasant abiding in the here & now.

2. A Brightened Mind

“And what is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to the attainment of knowledge & vision ? There is the case where a monk attends to the perception of light and is resolved on the perception of daytime [at any hour of the day]. Day [for him] is the same as night, night is the same as day. By means of an awareness open & unhampered, he develops a brightened mind. This is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to the attainment of knowledge & vision.

3. Awareness of Feelings, Perceptions and Thoughts

“And what is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to mindfulness & alertness ? There is the case where feelings are known to the monk as they arise, known as they persist, known as they subside. Perceptions are known to him as they arise, known as they persist, known as they subside. Thoughts are known to him as they arise, known as they persist, known as they subside. This is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to mindfulness & alertness.

4. Awareness of the Arising and falling of the Aggregates

“And what is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to the ending of the effluents ? There is the case where a monk remains focused on arising & falling away with reference to the five clinging-aggregates: ‘Such is form, such its origination, such its passing away. Such is feeling, such its origination, such its passing away. Such is perception, such its origination, such its passing away. Such are fabrications, such their origination, such their passing away. Such is consciousness, such its origination, such its disappearance.’ This is the development of concentration that, when developed & pursued, leads to the ending of the effluents.

“These are the four developments of concentration.

Mindfulness is the Method, Compassion is the Expression, and Wisdom is the Essence

Sabbe dhamma nalam abhinivesaya

All phenomena should NOT be clung to as “I”, “My” or “Mine”. ■

बौद्ध दर्शन अनुसार मानिसको पुनर्भव (पुनर्जन्म)

■ पूर्णमान महर्जन

विज्ञान क्षेत्र हो, तर सबै होइन । मानव भलाईको लागि विज्ञानले अधिक भन्दा अधिक चमत्कारी र उपलब्धिपूर्ण कार्यहरू गरिसकेको भएतापनि यसले अध्ययन, अनुसन्धान, प्रयोग र परीक्षणको माध्यमबाट प्रमाणित गर्नुपर्ने कुराहरू बाँकि नै छन् । त्यसैले विज्ञानले पत्ता नलगाएका कुराहरूलाई असत्य र तथ्य हीन भन्न मिल्दैन । यस्तै एउटा तथ्य हो, पुनर्जन्म । विज्ञानले पुनर्जन्मको अस्तित्वलाई नस्वीकारेतापनि अध्यात्मिक चिन्तन र धर्म अनुसार मानिसको मरण पछि पुनर्जन्म अवश्यम्भावी छ । त्यसैले यहाँ एउटा बुद्ध वचन उल्लेख गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ, "सबै सत्त्वहरू मर्ने छन्, जीवनको अन्त्य नै मरण हो । मरणपछि पुण्यपापको फल अनुसार आफ्नो कर्मानुसार जाने छन् ।"

प्रतीत्यसमुत्पाद - भगवान बुद्धले ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धत्व प्राप्त गर्ने क्रममा इशा पूर्व ५२८ को बैशाख पूर्णिमाको रातको पहिलो याममा पुनर्जन्म सम्बन्धि पूर्वानुसूति ज्ञान, दोश्रो याममा उत्पत्ति विनाशको च्युत्योत्पत्ति र तेस्रो याममा प्रतीत्यसमुत्पाद (The doctrine of dependent origination) सम्बन्धि आश्रवक्षय ज्ञान प्राप्त गर्नु भई पहिलो पटक वाराणसीको मृगदावनमा पंच भद्रवर्गिय भिक्षुहरूलाई धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभएको थियो । बुद्धले पत्तालगाउनु भएको प्रतीत्यसमुत्पाद सिद्धान्त अनुसार हामीले बास गरिरहेको संसार वस्तुतः सुव्यवस्थित प्राकृतिक नियमहरूद्वारा अनुशासित छ । यस संसारमा हेतु विना कुनै पनि कार्य हुँदैन । एउटा वस्तुको उत्पत्ति र विनाशको भ्रमा अर्को वस्तुको उत्पत्ति र विनाश हुन्छ । आधुनिक विज्ञानले पनि संसारमा संयोगवश या स्वतन्त्ररूपबाट कुनै पनि कुराको उत्पत्ति हुन्छ भन्ने कुराको अपेक्षा राख्नु नहुने कुराको शिक्षा दिन्छ । यो संसारमा उत्पत्ति भएका सम्पूर्ण मानव, जीव जगायत निर्जीव जे सुकै होस्, कुनै पनि वस्तु स्वतन्त्र छैन, एउटा कण मात्रपनि आफैमा अलग भएर रहन सक्दैन । सम्पूर्ण घटनाहरू, सम्पूर्ण वस्तुहरू अन्यान्याश्रित र आपसमा सम्बद्ध छन् । त्यसैले मानिसको पुनर्जन्मपनि यही नियतिसित आबद्ध रहेको हुन्छ ।

कर्म अनुसार पुनर्जन्म - मानिसमा अविद्याको कारणले संस्कारको कारणले बन्ने तृष्णासँग सम्बन्धित पूर्वकर्महरूले पुनर्जन्म गराउँदछ । मानिसको पूर्वजन्ममा संचित गरेको कर्म र मानसिक प्रवृत्तिका कारणले उसको उपयुक्त भूमिका जन्म हुन जान्छ । अर्थात् पुनर्जन्म मानिसले पूर्वजन्ममा सम्पादन गरी आर्जन र संचित गरेको कुशल या अकुशल कर्मको फल हो, काय, वाक्, र चित्तले गरेजति कर्मको विपाक हो । अर्थात् ऐना अगाडि बस्ने व्यक्ति जसरी चल्दछ, ऐना भित्र देखिने छाया पनि अलिकता पनि फरक नपारी चल्दछ । यसरी भोग नगरी नहुने फलको कसैले माफी दिएर माफी हुँदैन, क्षमा दिएर क्षमा हुँदैन । कूलगत रूप वा निष्पत्तिबाट आफूलाई दान, शील र भावना पालन गर्ने कार्यमा सततः संलग्न गराई आएको छ भने त्यस्तो व्यक्तिको मृत्यु पछि मनुष्य योनी वा देव योनीमा पुनर्जन्म हुन्छ भने व्यक्तिको अन्तिम घडीसम्म उसले ध्यान साधना अभ्यास गर्न सकेको भए निश्चय पनि मृत्यु उपरान्त पुनर्जन्म ब्रह्मलोकमा हुन्छ भने कुरा बौद्ध ग्रन्थहरूमा उल्लेख गरिएको छ । यसका

उत्पन्न हुने आलम्बनले च्युत पछिको पुनर्जन्मको स्वरूप र गतिलाई निर्धारण गर्दछ । परोपकारी व्यक्तिले उसको अकुशल आसन्न कम्मको कारणले मृत्यु पछि तिर्यकयोनीमा पुनर्जन्म ग्रहण गर्नु परे तापनि पूर्व जन्ममा संचित गरेको कुशल कर्मले उसलाई सधैँ अनुकूल हुने गर्दछ ।

पुनर्जन्म कसरी ? - परमार्थ दर्शन ज्ञानमा उल्लेख गरिएको छ कि क्लेशद्वारा संस्कार प्रवाहित भएर प्राणीको पुनर्जन्म हुन्छ । अर्थात् तृष्णा भएसम्म पुरानो संस्कारको आधारमा नयाँ स्वभाव लम्बिएर पुनर्भव हुन्छ । जसरी कसैले फलको लागि रूखको बीउ रोप्यो, त्यसमा टुसा पलायो, पात उम्रिएर आयो । रूख ठुलो भयो र फलहरू पनि फल्यो । त्यस्तै नै फेरी अर्को ठाउँमा त्यो फलको रूख रोप्नु पर्‍यो भने त्यही पहिले रोपेको रूखको बीउ नभएर त्यसमा फलेको फलको बीउ लागेर रोप्नु पर्दछ । अर्थात् अर्कोरूपबाट जसरी रेडियो स्टेशनले तरंग मार्फत कार्यक्रम प्रसारण गर्दछ र त्यस तरंगलाई रेडियोले समाएर शब्द संगीत बज्नु थाल्छ, ठीक त्यसैगरी मानिसको मरण पछि उसको मानसिक शक्ति आकाश या अन्तरिक्षमा प्रवाहित हुन्छ र उसले पूर्वजन्ममा गरेको कुशल/अकुशल कर्म अनुसार जहाँ जुन योनीमा जन्मनु पर्ने हो सो स्थानले आकर्षित गरी पुनर्जन्म हुन अनुकूल वातावरण बनाउँदछ ।

पुनर्जन्मको निरोध- आत्मालाई अविनाशी भनी विश्वास गरी राखेमा अविनाशी नै भई बस्दछ । यसरी अविनाशीमा विश्वास राखेलाई शाश्वतवादी भनिन्छ । वास्तविकता र यथार्थतालाई मननगरी जन्म मरणको भवसागरबाट मुक्त हुने तथागत समयकसम्बद्धद्वारा प्रतिपादित मार्गको अनुयायीहरूलाई यथार्थवादी भनिन्छ । परमार्थ ज्ञान नभएसम्म आत्मा र तृष्णा निरोध हुँदैन । आत्मा र तृष्णा निरोध नगरी पुनर्जन्म छैन भन्नेहरू उच्छेदवादी हुन् । मानिस आफ्नो कुशल कर्मको फलस्वरूप ब्रह्मलोकमा जन्मेपनि उसले गर्नुपर्ने पुण्य कर्म गरेन र पूर्वजन्मीको पुण्यको समाप्ति पछि पुनरागमन भएर फेरि भवचक्रमा नै घुमिरहनु पर्दछ । संसार चक्रमा घुमिरहनु पर्ने हेतुलाई निरोध गर्न सक्ने ज्ञान लोकोत्तर ज्ञान हो । निर्वाणलाई निरोध भनिन्छ । यस अवस्थामा मानिसलाई आबद्ध गरिराख्ने सम्पूर्ण बन्धनको पूर्ण विनाश भैसकेको हुन्छ । तथागतको चतुरार्य सत्य यसका लागि सर्वश्रेष्ठ मार्ग हो ।

यस संसार हेतु र फलको आपसी सम्बन्धको एउटा संरचना हो । जसरी धान रोपे धान फल्दछ मकै फल्दैन, त्यस्तैगरी पूर्वजन्मको काय, वाक् र चित्तको अनुसार मानिसको मृत्यु पश्चात पुनः पुनर्जन्म हुने गर्दछ । भगवान बुद्धको लोकोत्तर ज्ञानबाट बारम्बार पुनर्जन्म हुने दुःखमय भवचक्रबाट मुक्ति प्राप्तिका लागि सहयोग मिल्दछ । त्यसैले यसैमा सम्पूर्ण मानवको कल्याण छ ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू:-

१. बन्ध, आर. वि. (२०४४), बुद्ध धर्म र आधुनिक विज्ञान, नन्द सिद्धि गुभाजु ।
२. महाप्रज्ञा, बौद्ध ऋषि (२०५३), परमार्थ ज्ञान दर्शन, अनु. भिक्षु विशुद्धानन्द, काठमाडौं, शोभासुखी वज्राचार्य ।
३. शाक्य, छत्रराज, (२०६२), तथागत र उहाँको शिक्षादिने शैली, धर्मचक्र, वर्ष ८, अङ्क ३, पोखरा, धर्मशिला बुद्ध विहार ।

ज्ञान्ति र मैत्री - १४

मैत्रीको चमत्कार

भगवान बुद्धले भन्नु भएको छ - बुद्धि नभएको मित्र भन्दा पनि बुद्धिमान शत्रु उत्तम छ । मतलब बुद्धि भएको व्यक्तिले परिस्थितिलाई बुझेको हुन्छ, उसमा विवेक बुद्धि हुने भएकोले चिन्तन शक्ति पनि हुन्छ । मैत्री बलले बुद्धिवान र विद्वान शत्रुको मन परिवर्तन (हृदय परिवर्तन) भएको एउटा कथा प्रस्तुत गर्दछु । मैत्री बलले अवश्य पनि कडा हृदय पनि पगिएर जाँदो रहेछ ।

प्राचिन समयमा (पहिला पहिलाको कुरो हो) राजा विश्वामित्रले ब्रह्मर्षी पदवी लिनको लागि धेरै कठोर तपस्या गरे । तपस्या पूरा गरिसके पछि उनी ब्रह्मर्षी पदवी लिनको लागि ठूलठूला ऋषी मुनीहरूकहाँ गए । तर उहाँहरूले आ-आफ्नो असमर्थता प्रकट गर्दै भन्नुभए- महर्षी वसिष्ठ हाम्रा प्रमुख हुनुहुन्छ, उहाँले बाहेक अरु कसैले कसैलाई पनि ब्रह्मर्षी पदवी दिन मिल्दैन । यदि उहाँले नै आफ्नो मुखबाट तपाईंलाई पनि ब्रह्मर्षी पदवी दियो भने हामीले सहर्ष स्वीकार्ने छौं ।

विश्वामित्र महर्षी वसिष्ठका पुरानो शत्रु रहेछ । वसिष्ठलाई खसाल्नको लागि नै विश्वामित्रले राज्य छाडी ठूलो दुःख सहेर तपस्या गरेको । नाम र पदवीको लागि आफ्नो शत्रु समक्ष जानु त अपमानको कुरो भयो । तर वसिष्ठ समक्ष नगईकन विश्वामित्रको इच्छा पूर्ण हुने भएन । ठूलो व्यक्ति बन्नका लागि उहाँलाई वसिष्ठ समक्ष जानै पर्‍यो । विश्वामित्रले विचार गरे - मेरा सिद्धि र कीर्ति देखेर इच्छा नै नभएपनि अवश्य पनि मलाई ब्रह्मर्षी पदवी दिनेछ ।

महर्षी वसिष्ठ आफ्नो आश्रममा थुप्रै विद्वानहरूको भेलागरी धर्मशास्त्रको चर्चा वा छलफल गरिरहेको थियो । त्यही बेला अभिमानले चुर भएका तेजस्वी विश्वामित्र आइपुगे । उसलाई देख्ने वित्तिकै वसिष्ठले भने- "आउनुहोस् राजर्षी विश्वामित्र ।" "राजर्षी" शब्दले विश्वामित्रको मनमा बज्रले हाने जस्तै भयो । उसले क्रोधको कारणले पागल जस्तै भई विचार गरे- वसिष्ठले द्वेषको कारणले मलाई आफू भन्दा नीच बनाउने कोशिस गर्‍यो । त्यसैले सबैको अगाडि मलाई ब्रह्मर्षी नभनीकन राजर्षी भनी अपमान गरे । यसबारे केही बेर वादबिवाद गरी आफ्नै आश्रममा फर्के । वसिष्ठले उसलाई ब्रह्मर्षी पदको लागि योग्य सम्झेन ।

त्यहीबेला देखि विश्वामित्रले जपतप गर्न छाडी वसिष्ठलाई विगाने कार्यमा तनमन लगाई जुट्न थाले ।

लेखक: भिक्षु अश्वघोष, अनुवादक: वीर्यवती

नाना तरहका दुःख र कष्ट दिने योजना बनाउन थाले । वसिष्ठको विरुद्ध थुप्रै छलकपट र षडयन्त्रहरू रचन थाल्यो । तर केही ठोस परिणाम निस्केन । विश्वामित्रको षडयन्त्रमा परी वसिष्ठका छोराहरू पनि मरे । तर वसिष्ठ विचलित भएन । उसले द्वेषभाव नराखीकन आफ्नो धर्म पालन गरिरहे ।

विश्वामित्रले ठूलठूला ऋषि मुनिहरू समक्ष गई फेरी ब्रह्मर्षी पदवीको लागि प्रार्थना गरे, तर सबैले भने - यसबारे वसिष्ठको निर्णय नै सर्वमान्य हुनेछ । उहाँको आज्ञा विना हामीले मान्यता दिन सक्दैनौं । फलस्वरूप विश्वामित्र निराश भए । उसको लागि ठूलो पहाड एउटा आई अगाडि छेकेको जस्तै हुन थाल्यो । त्यस पहाडलाई नपन्छाइकन अगाडि बढ्न सजिलो हुने भएन । त्यसैले उसले वसिष्ठलाई हत्या गर्ने विचार गरे ।

स्वार्थवश ठूलाठूला विद्वानहरूले पनि आफ्नो कर्तव्य बिसँदो रहेछ । मान र पदको लोभमा पढी तपस्वी विश्वामित्रले यस्तो विचार गर्न सकेन- ब्रह्महत्या गरी सच्चा ब्रह्मर्षी कसरी बन्न सकिन्छ र ? उ बेल्की आफ्नो अस्त्रशस्त्र लिई राक्षसी कार्य गर्न सरासर वसिष्ठको आश्रम पछाडी लुकिरह्यो ।

पूर्णीमाको रात । जुन चम्किरहेको कारणले सबैतिर उज्यालो थियो । हरेक ठाउँमा रमाइलो देखिन्थ्यो । वसिष्ठ आफ्नी धर्मपत्नी अरुन्धतीसंग आश्रमको दैलोमा बसी रमाइलोसंग कुराकानी गरिरहेका थिए । उसलाई थाहा थिएन, पछाडि उसलाई हत्या गर्नको लागि शत्रु लुकिराखेको कुरो । वसिष्ठलाई छुराले रोपी मार्नका लागि विश्वामित्र तयार भैरहेको थियो ।

अरुन्धतीले चन्द्रमातर्फ औलाले देखाउँदै वसिष्ठलाई भनिन्- महाराज । हेर्नुस् त आज चन्द्रमा कस्तो राम्रो देखिएको । सबैतिर कति गहकिलो निर्मल जुनको प्रकाश चम्किरहेको । आजभोली कोही त्यस्तो व्यक्ति छ जुन व्यक्ति तपस्याको प्रभावले चन्द्रमाको प्रकाश भन्ने उज्ज्वल बनिरहेको छ ?

वसिष्ठले भने- छ अरुन्धती । एक महापुरुष छ, जसको कीर्ति चन्द्रमाको प्रकाश जस्तै विश्वमा फैलिरहेको छ । त्यो हो आजभोलीका अद्वितीय तपस्वी विश्वामित्र ।

अरुन्धतीले फेरि सोधिन्- यदि तपाईंको विचारमा विश्वामित्र त्यत्रो ठूलो तपस्वी हो भने उहाँलाई किन ब्रह्मर्षी नभनेको ?

क्रमशः

ध्यान गर्दा शरीर हलुका हुँदा निकै खुशी लाग्यो

■ Teruyuki Ohashi, Japan

(Teruyuki Ohashi), नेपालप्रति आस्था र सद्भाव राख्नु हुने जापानी मित्र हुनुहुन्छ । हिसिली स्वभावका Ohashi बाबुया नेपालीहरूको आत्मियतापूर्ण व्यवहार र मिजास स्वभावबाट प्रभावित भएर वर्षको १, २ चोटी आउने गर्नु हुन्छ । नेपालका विभिन्न विद्यालय तथा स्कूले विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न प्रकार का शैक्षिक सामग्रीहरू वितरण गरेर सहयोग पुऱ्याउँदै आउनुभएका उहाँले हालसालै ललितपुरको कुटीसीगलस्थित ललित विकास तिम्रन माध्यामिक विद्यालयको ३ भल्ले तया भवन निर्माणको लागि पुऱै आर्थिक सहयोग गर्नुभएको थियो । ५८ वर्ष Ohashi बाबुया पछिल्लो पटक २०६३ आश्विन महिचामा आउनु हुँदा शकमूलस्थित अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्रमा ५ दिन ध्यान बस्नु भएको थियो । ध्यान बसिसकेपछि उहाँलाई ध्यान शिविरको अनुभवबारे प्रश्नहरू राखेको थिएँ । प्रस्तुत छ उहाँसंग भएको कुराकानी - प्रस्तुति: भिक्षु बोधिजान।

१. कति पटक नेपाल आउनुभयो ?
- ☞ आठ पटक
२. पहिलो पटक नेपाल कहिले आउनुभयो ?
- ☞ सन् २००१ नोभेम्बरमा
३. नेपाल बाहेक कुन कुन राष्ट्रहरूको भ्रमण गर्नुभएको छ ?
- ☞ अमेरिका, फ्रान्स, स्पेन, इंग्लैण्ड, ट्युनिसिया, इजिप्ट, जर्मनी, रोमानिया, म्यानमार, कम्बोडिया, भियतनाम, ग्रीस, इटाली, माल्टा, सिंगापुर, थाइल्याण्ड, मंगोलिया, भारत (सबै देशमा कम्तिमा २ पटक)
४. लुम्बिनी जानु भयो ?
- ☞ लुम्बिनी गइसकेँ ।
५. नेपालका कुन कुन भागहरूमा भ्रमण गरिसक्नु भएको छ ?
- ☞ इलाम, काठमाडौं, पोखरा, पाटन, मनकामना ।
६. प्रत्येक पटकमा कति दिनसम्म नेपालमा बस्नुहुन्छ ?
- ☞ नेपाल आउँदा दुई तीन हप्ता बस्छु ।
७. नेपाल आउँदा तपाईंको मनोभावना कस्तो रहन्छ ?
- ☞ नेपालमा आउँदा आफ्नै परिवारमा बसिरहेको जस्तो अनुभव हुन्छ ।
८. नेपाल आउन ५०औं हजार रूपैया खर्च गर्नुहुन्छ, तपाईं

- नेपालको कुन कुराबाट यस्तो प्रभावित हुनुहुन्छ ?
- ☞ गरिबै भएपनि आत्मियतापूर्वक धेरै जना एकै परिवार मा मिलेर बसिरहेको देख्दा रमाइलो अनुभव हुन्छ ।
९. ललित विकास नि. मा. विद्यालयको नयाँ भवन बनाएर सहयोग गर्नुहुँदा तपाईंलाई कस्तो लागि रहेको छ ?
- ☞ खासै केही सहयोग त होइन । बनाएँ भनेर घमण्ड पनि जागेन । नियमितरूपमा सहयोग गर्न पाइरहेको छुँ । स्कूलमा बच्चाहरू रमाएर खेलिरहेको देख्दा आफूलाई पनि खुशी नै लागेको छ ।
१०. यस पटक आउनुहुँदा ध्यान बस्ने विचार तपाईंमा कसरी आयो ?
- ☞ परिवारका माता-पिता, जहान, छोरी-ज्वाई सबैको निधनपछि मनमा निकै गहिरो चोट पऱ्यो । मन शान्त पार्न मदिराको शरणमा पुगें । नपिउँदा दुःखले सताउने, पिउँदा पनि मनमा सन्तोष नरहने । परिवार का सदस्यहरूमा छोरीको देहान्तले आफूलाई संसार मा बाँचिरहने मन नै भएन । नेपालमा पहिलोपल्ट आउँदा देवलाल महर्जनसँगको भेटपछि कुराकानी भयो । पछि नेपालमा हरेक पल्ट आउँदा विश्व शान्ति विहारमा भन्तेहरूसँग भेटघाट हुँदा धर्मका कुराहरू दुईचारवटा सुनेर ध्यान गर्ने विचार आयो ।
११. भावना अभ्यास गर्ने सोचनुभएको कति भयो ?
- ☞ २००६ सेप्टेम्बरमा नेपाल आउँदा स्कूल र दशैं हेरौं अनि ध्यान पनि अभ्यास गरूँ भनी मनमा प्लानहरू लिएर आएको थिएँ । कहिल्यै नगएको बाटो भावना अभ्यासमा एकपटक गएर त हेरूँ जस्तो मनमा लागेको थियो ।
१२. ध्यान बस्न ध्यानकेन्द्रमा आउनुहुँदा तपाईंलाई कस्तो अनुभव भयो ?
- ☞ भित्र पस्ने बित्तिकै त खासै केही अनुभव भएन तर जब कोठाभित्र छिरेँ त्यतिबेला ध्यान नगरिनहुने भनी विचार उत्पन्न भयो ।
१३. ध्यान गरिरहनु हुँदा तपाईंको मनमा कस्तो लाग्यो ?
- ☞ सबैजना भावना अभ्यास गरेको देख्दा म पनि एक पटक प्रयास गरूँ भन्ने मनमा विचार आयो, ध्यान

साँच्चिकै बस्ने पर्ने रहेछ भन्ने विचार आयो । त्यसपछि ध्यान गर्दा शरीरै हलुका भएको अनुभव हुँदा निकै खुशी लाग्यो ।

१४. ध्यान अभ्यासमा तपाईंलाई के फाइदा भएको महसुस गर्नुभयो ?

☞ ध्यान भावना गर्दा राम्रो बाटोमा गइरहेकोछु भन्ने मनमा उत्पन्न हुनु नै फाइदा रह्यो । अरूलाई हानी हुने कुनै काम गर्नुहुँदैन भन्ने राम्ररी बुझें ।

१५. पुनः ध्यान भावना अभ्यास गर्ने इच्छा तपाईंमा छ कि छैन ?

☞ पुनः पुनः भावना अभ्यास गर्ने इच्छा छ । १, २ दिन भएपनि नेपाल आउँदा ध्यान गर्ने इच्छा छ । धेरै दिन ध्यान भावना गर्न सकिदैन होला ।

१६. जापान फर्कनुभए पछि ध्यान भावना अभ्यास गर्ने सोचाई कतिको बनाइरहनुभएको छ ?

☞ जापान फर्केर दिनमा कम्तिमा ३० मिनेट भएपनि ध्यान भावना गर्ने सोच छ । प्रत्येक महिना ९ तारिखका दिन जापानी भन्तेहरूबाट पाठ गर्ने चलन छ । त्यो दिन पनि ध्यान गर्ने सोचाइ रहेको छ ।

१७. आफू भैं अरूलाई पनि भावना अभ्यास गर्न प्रेरणा दिने सोचाई तपाईंमा कतिको उत्पन्न भयो ?

☞ अरूलाई पनि ध्यान भावना गर्न प्रेरणा दिन निकै नै इच्छा जागेको छ । म आफूलाई ध्यान भावनाबाट प्राप्त हर्षको अनुभव अरूलाई पनि बताउनेछु । यहाँ आउन नसकेका साथी-भाईहरूलाई १ घण्टा मात्र भएपनि ध्यान अनुभव गराउने इच्छा छ ।

१८. तपाईंले ५, ६ दिन सम्म भावना अभ्यास गर्नुभयो । दिन काट्न गाह्रो सजिलो कस्तो अनुभव भयो ? भावना समयमा कतिपटक घर पुग्नुभयो ?

☞ शुरुमा निकै नै गाह्रो अनुभव भयो । ध्यान बस्ने मनै लागेन । १ घण्टा बिताउने निकै गाह्रो लाग्यो, निकै बेर जस्तो लाग्यो । १ घण्टा भनेको त ३, ४ घण्टा भैं लाग्यो । तर घर तर्फ चाहिँ मन गएन । तीन दिन निकै गाह्रो अनुभव भयो, पछि कम भयो । पछि हुँदा शरीरमा पीडाहरू कम भयो । १ घण्टा पनि निकै चाँडै बितेको अनुभव भयो ।

१९. तपाईंसँगै अभ्यास गरिरहेका योगीहरूलाई देखा तपाईंलाई कस्तो महसुस भयो ?

☞ साना भन्तेहरू र अरू धेरै व्यक्तिहरू ध्यान

बसिरहेको देखा के ध्यान बस्न गाह्रो छैन र ! भन्ने विचार आयो ।

२०. अरू योगीहरूले बुद्धपूजा तथा मैत्री भावना गरे, जुन तपाईंले बुझ्नु त भएन तर तपाईंमा सो पूजाको कस्तो प्रभाव पायो ?

☞ जापानमा पाठ गरे भैं लाग्यो, पाठ सुन्दा मनमा हर्षको अनुभूति भयो ।

२१. नेपाल आउनु भएकोले नै तपाईंले यसरी ध्यान अभ्यास गर्न पाउनुभयो भनेर प्रसन्नता लागेको छ कि ?

☞ नेपाल आएर ध्यान बस्न पाउँदा निकै नै खुशी लाग्यो । सामान्य रूपमा टूरमा आउँदा कहाँ यसरी अवसर प्राप्त गर्न सकिन्छ र ?

२२. यस मनुष्य जीवनमा ध्यान भावनाको आवश्यकता कतिको छ जस्तो लाग्दछ ?

☞ मनुष्य जीवनमा अति नै आवश्यक रहेछ । ध्यान बस्दा सीधा बस्न, उठ्न सकिन्छ भैं लाग्यो ।

२३. भावना अभ्यास गर्न पाउनुभएकोले तपाईं आफूलाई कतिको भाग्यमानी महसुस गर्दैहुनुहुन्छ ?

☞ आफूलाई धेरै नै भाग्यमानी महसुस गरेको छु ।

२४. ध्यान केन्द्रमा रहनुहुँदा कस्तो अनुभव भयो ?

☞ रमाइलो लाग्यो, खुशी अनुभव भयो । शरीर र मन दुवै निकै हलुको भएको महसुस भयो । धर्ममा एक पाइला भएपनि अधि बढियो भन्ने महसुस भयो ।

२५. ध्यान भावनामा तपाईंले बिर्सन नसक्ने कुनै घटना वा अनुभव ?

☞ ध्यान बस्दा पहेंलो, हरियो र बैजनी रंगका फूलहरू, विभिन्न चीजहरू देखिन्थ्यो । कहिल्यै बुझिँदिएका वस्तुहरू पनि देखिन्थ्यो । पछि हेर्छु भनी कोशिश गर्दा सकिन्नथ्यो ।

२६. ध्यान बसिरहेका योगी साना भन्तेहरू देखा कस्तो विचार आयो ?

☞ साना भन्तेहरू ध्यान बसेको देखा निकै आश्चर्य र कथिन लाग्यो । यस्तो गाह्रो ध्यान भावना उनीहरूले कसरी अभ्यास गरे होलान् भन्ने विचार आयो । मन लगाएर ध्यान बस्यो भने ध्यान बस्न गाह्रो छैन होला भन्ने सोचें । साना भन्तेहरूसँगको कुराकानीले निकै रमाइलो अनुभव भयो ।

थःगु जीवनया मू दय्क्यगु खःसा ध्यान अभ्यास याय्गु समय पिकाय्माः—२

■ Sayadao U Vijjota, Myanmar

६. १० न्ह, २० न्ह, लच्छि, निला, स्वला धकाः विं निश्चित याना शिविरय सहभागी जूपिं योगीपिं थःथःपिनिगु सामर्थ अनुसार अभ्यास याना व्याहां वनी । क्लेश पाःयाना दुक्खं मुक्त जुइगु उद्देश्य तथा न लक्ष्य अनुसार ध्यान अभ्यास याये मफुनिगु अवस्थाय् योगीपिं थःगु मनयात निराश मयासे गुकथं सन्तोष कया ल्याहां वने फयेकेमाः ? सयेकेमाः ?

- थःपिसं निश्चित यानागु ई दुने कोशिस याना अभ्यास याइपिं योगी पुद्गलपिसं थःगु पारमी दुधें धर्मया स्वभावयात थुइका खंका यंकि । थये थःम्ह हे अभ्यास याःसा जक धर्मया रस थुइका सीका काये फई । फुसंत दइगु समयलय् फयां फक्वो हानं हानं अभ्यास याये धका मनयात सन्तोष याना लिहां वनेमा ।

७. शनिवारया ध्यान व उपदेश्य सहभागी सद्धर्मप्रेमी उपासक उपासिकापिं बयें बाल शिक्षा अभ्यास कक्षाय सहभागी विद्यार्थी मस्तयत् खना छापिसं गथे तायेका विज्याना ?

- शनिवारय भाइपिं विज्याइपिं योगीपिं व धर्म पासापिं थःपिनिगु लागि दुगु समययात फाइदा दई कथं व सिंतिं मवनि कथं ध्यान अभ्यास यायेगु, धर्म श्रवण यायेगु यात धासा थःगु वर्तमान जीवनयात कुशल थक्या बिइ । धर्मश्रवण व धर्म अभ्यास याये मफुपिं व्यक्तिपिं थःपिलिसे तुलना यायेबले तसकं धर्मयात विश्वासिपिं धायेका च्वने दई । थःगु वर्तमान जीवनयात मूल्यवान ज्वीक दुयले मास्ते वःसा जीवनयात उच्चस्तरय् थ्यंके मास्ते वःसा कुशल कर्मया वःकाये हे मा भरोसा काये हे मा । बुद्धशिक्षा अभ्यास याःवपिं विद्यार्थीपिसं बुद्धया शिक्षायात बिस्तार बिस्तारं सीका थुक्या यंकुगु कारणयाना भविष्यया लागि न्हूगु पुसा पिउपिं व्यक्तिपिं जुईफई । थये जुलक बुद्धया शिक्षा वा वसपोलं बिया धकूगु धर्म तना न्हना वनीमखु ।

८. १५-२० बर्ष न्हयः स्वयानं थौयागु स्थितिइ आर्थिक उपार्जन यायेगु क्षेत्र तःबाला जुया बया थःगु परिश्रम नें छयला आर्थिक सम्पन्नता परिपूर्णा जूपिं (मुद धाये म्बायेक) मन्त न्हापा स्वयां यक्व खनेदु । लिसें थौकन्हे विभिन्न भौतिक सुख सुविधायी सर सामान त छगुल्य् मेगु थप जुजुं बना यक्व मन्तय लागि सामान्य वें जुइधुकल । अथे आर्थिक व भौतिक सुख सुविधां सम्पूर्ण जगु अवस्था व अवसरयात मन्तयसं गुकथं ध्वीका कुशल कर्मय न्हयचिलेमाः ?

- थगु जीवने भौतिक पक्षय विकास जुया फेरे फेरे जुया फुक्कं पूर्ण जुसानं थये विकास ज्वीगु धयागु ध्वहे जन्मया लागि जक खः । लिपाया लागिं मखु धका सत्यगु ज्ञान बुद्धि दुपिं व्यक्तिपिसं लिपायागु जन्मय प्रगति व बौलाकेया लागिं कर्म व कर्मया फलय विश्वास याइगु श्रद्धायात बढे याना दान, शीलयात उन्नति बुद्धि यायेगु कोशिस यायेमा । थये याःसा जक लिपायागु जन्मस्तर च्वय थकय फई । नापं भावना नं गुलिफु उलि ध्यान अभ्यास यायेमाः ।

९. विपन्न परिवारय जन्म जुया रोजगारी नं बूलाके मफुया दुःखं जाया च्वंगु जीवन हनाच्वपिं मन्त थौकन्हे नं उलि हे दनि ।

इमिगु लागि कुशल कर्म यायेगु धैगु तसकं तापागु वें जुया च्वंगु दु । इमिसं गुकथं थःगु जीवनस्तरनं थक्या दान, शील, भावना पुण्यकर्म यायेगु अवसर पिकाये फै ?

- विपन्न परिवारय जन्म जुपिं व्यक्तिपिसं थःगु जीवनस्तर उच्च यायेया लागि दान, शील, भावना यायेमा । दान यायेबलेनं दान चेतना दयेका फक्व दान यायेमा । मेपिसं दानयाःगु खना लयतापिं जुइमा । थये विहारय व ध्यान केन्द्रय वना धर्म सेवा यायेगु, शीलनं छगू फुला निगू फुला थम्हं फक्व पालना यायेगु । थःपिसं दान यानागु व शील पालना यानागु छुं भतिजा जक जुसां न्ह्याबलें न्ह्याबलें लुमंका च्वन धाःसा थःगु जीवनस्तर बालाना वई, भिं जुया वई । थम्हं यानागु पुण्य क्रियायात लुमंके मफुत धासा थःगु जीवन भन दुःखी जुई ।

१०. नेपालय बेरबाद बुद्धशासन पुनर्जागरण जगु बनि ७७ बर्ष न्हयो खः । बनि ४४ बर्ष न्हयो तिनि श्रद्धेय बुद्धघोष भन्तेया कुतलं व्यवस्थित रूपं धर्मया अध्ययन अभ्यापन यायेगु परियत्ति शिक्षा शुरु जुया थौं कन्हे उपत्यका पिने नं थौ थौ जिल्लाय बिहार व स्कूल स्कूलय याना ४५ गू केन्द्रय दैय वसं जाँच बीपिं विद्यार्थीपिं २५०० न्ह मयाक दु । उकी लगे जुया च्वपि शिक्षक, विद्यार्थीपिं गुलि ध्यान भावनाय लगे जुया च्वपिं नं दु, तर स्मृतिप्रस्थान भावनाय संलग्न जुइ मखपि, मफुनिपिं शिक्षक विद्यार्थीपिन्त परियत्ति शिक्षा नापनां प्रतिपत्ति जुया च्वंगु स्मृतिप्रस्थान भावनाया अभ्यास याना बनेत गुकथं प्रेरणा व ज्याम्बः तया वने माली ?

- शिक्षक शिक्षिकापिसं थ मस्तयत् हप्ता पतिकं पञ्चशीलया दुष्परिणाम व सुपरिणाम बिस्तार बिस्तारं कना स्यना यंका बुद्ध शिक्षापाखे न्ह्याकायंकेगु शुद्ध शिक्षा अधययन याकिपिनि जिम्मा खः । वधें ध्यान च्वनेफयेक ध्यान च्वनेगु व अभ्यास यायेगु विधि नं स्यनेकने याना ध्यान पाखे नं साला न्ह्याका यंकेमा ।

११. भिक्षु, भ्रामणेर, अनागारिकापिं विभिन्न शासनिक ज्याखँय व्यस्त जुया ध्यानकेन्द्रय शिविर कथं ध्यान च्वं विज्याये मसाना च्वनेफु । वसपोलपिसं १० न्ह, २० न्ह अथवा ताहाक्येक ध्यान शिविरय च्वं बनेगु अनुकूल समय गुकथं पिकायेमा? पिकायेफै ? वसपोलपिनिनितिं सतिपट्ठान विपस्सना भावनाया अभ्यास गुलि आवश्यक जू ?

- भिक्षु, भ्रामणेर, अनागारिकापिसं ध्यान भावना अभ्यास यायेत समय बीमफुगु धयागु बारे थःथःपिसं सियाच्वंगु दै । थःपिनिगु लिपायागु जन्म मभिंथाय वनेम्बायेकेया लागि फक्व समय कया अभ्यास याना यंके सयेकेमा । “मोघ कालं न खेपये” धाःगु अनुसारं व्यर्थय समय फुना वनकि थःपिनिगु जीवनया मूल्य दईमखु । थःगु जीवनया मूल्य दयेकेगु खःसा ध्यान अभ्यास यायेगु समय नं दया वई । उकिं थःपिसं हे विवेक बुद्धि विचार याना ध्यान भावना अभ्यास याये फयेक कोशिस याना यंकेगु स्वयेमा ।

(बर्मी भाषा अनुवाद- नन्दावती गुरुमां, न्हयब्बःम्ह- भिक्षु बोधिज्ञान)

अल्पकालिन श्रामणेर र ऋषिणी प्रव्रज्या

अल्पकालिन श्रामणेर प्रव्रज्या हुनु भएका सहभागीहरूका साथमा बर्मी भन्ते २०६३ पौष २३-२७। अन्तर्राष्ट्रिय गौतमी भिक्षुणी विहार, लुम्बिनी धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीद्वारा वर्षेनी आयोजना गर्दै आइरहेको अल्पकालिन श्रामणेर एवं ऋषिणी प्रव्रज्या कार्यक्रम अन्तर्राष्ट्रिय गौतमी भिक्षुणी विहारमा पौष २३ देखि २७ गतेसम्म संचालन भएको थियो। यस गोष्ठीद्वारा संचालित उक्त कार्यक्रम छैठौं पटकको कार्यक्रम हो। ८ वर्ष देखि ७५ वर्ष सम्मका व्यक्तिहरूले भाग लिएको उक्त कार्यक्रममा ५ जना पुरुषहरू श्रामणेर प्रव्रज्या भएका थिए भने ३४ जना महिला एवं बालिकाहरू ऋषिणी प्रव्रज्या भएका थिए। यसरी ३९ जना व्यक्तिहरू प्रव्रजित भएको उक्त कार्यक्रममा अन्य व्यक्तिहरूले पनि अष्टशील पालन गरी ध्यान भावना कार्यक्रममा सामेल भएका थिए।

५ जना श्रामणेरहरूलाई भारत स्थित सारनाथबाट पाल्नु भएका सयादो उ वण्णघज (बर्मी भन्ते) बाट शील प्रार्थना गराउनु भएको थियो। यसरी नै ३४ जना ऋषिणीहरूलाई भिक्षुणी धम्मवतीबाट शील प्रार्थना गराउनु भएको थियो। सयादो उ वण्णघजले प्रव्रज्याको महत्त्व विषयमा गर्मी भाषामा धर्मदेशना गर्नु भएकोलाई भिक्षुणी धम्मवतीबाट अनुवाद गरिएको थियो। प्रव्रज्या कार्यक्रमका संयोजिका भिक्षुणी इन्दावतीले स्वागत भाषण गर्नु हुँदै कार्यक्रमको फलक प्रस्तुत गर्नु भएको उक्त कार्यक्रममा अर्का संयोजिका उर्मीला ताम्राकारले उद्घोषिकाको भूमिका निभाउनु भएकी थिइन्। सहभागीहरूको परिचय प्रस्तुत पश्चात् कार्यक्रममा सभापति धम्मवती गुरुमाले आफ्नो मन्तव्य प्रस्तुत गर्नुहुँदै त्यसदिनको कार्यक्रम समापन गरिएको थियो।

उक्त पाँचदिने कार्यक्रममा नैतिक शिक्षाका साथ साथै, ध्यान भावना, अष्टशील पालन, समय समयमा अन्य रचनात्मक कार्यक्रमहरू, सरसफाई, श्रमण जीवनका शिक्षाहरू एवं रोचक र मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रमहरू पनि समावेश गरिएका थिए।

कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण यसरी रहेको थियो

मिति	प्रवचकहरू	विषय	प्रशिक्षकहरू
१. २०६३।१।२३	सयादो उ. वण्णघज अनु- भिक्षुणी धम्मवती	नैतिक शिक्षा	भिक्षुणी इन्दावती
२. २०६३।१।२४	सयादो उ. विवेकानन्द अनु- भिक्षुणी धम्मवती	परित्राण पाठ र बुद्ध पूजा	भिक्षुणी जयवती
३. २०६३।१।२५	भिक्षुणी इन्दावती	बुद्ध जीवनी	खमेशी गुरुमां
४. २०६३।१।२६	भिक्षु गुणघोष	बुद्ध जीवनी	खमेशी गुरुमां
५. २०६३।१।२७	सयादो उ विशुद्ध अनु- भिक्षुणी धम्मवती	बुद्ध जीवनी	श्रान्तिवती गुरुमां

पौष २७ गते राती ८ बजे खमेशी गुरुमांको समापतित्वमा कार्यक्रम संचालन समापन गरिएको थियो। अध्यक्ष गौष्ठीका सचिव रमा कंसाकारले उद्घोषण गर्नु भएको उक्त कार्यक्रममा भिक्षुणी इन्दावतीले मन्तव्य व्यक्त गर्नु भएको थियो भने उर्मीला ताम्राकारले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो। यसरी नै खमेशी गुरुमाले सभापतीको आसनबाट आफ्नो छोटो मन्तव्य व्यक्त गर्नु भई कार्यक्रम समापन गर्नुभएको थियो।

छैटौं अल्पकालिन प्रव्रज्या कार्यक्रममा सहभागी व्यक्तिहरूको नामावली यसरी रहेको छ।

● श्रामणेर हुने व्यक्तिहरू-

१. बुद्ध नारायण महर्जन	२. पन्नाकाजी शाक्य
३. सरोज महर्जन	४. अनिश शाक्य
५. उत्कृष्ट तुलाधर	

● ऋषिणी हुने व्यक्तिहरू-

१. प्राची तुलाधर	२. उर्सुला मानन्धर
३. मनिता मानन्धर	४. पाभिला तुलाधर
५. सुविज्ञा महर्जन	६. सुविधा तुलाधर
७. बुद्ध कुमारी मानन्धर	८. प्रमिला तुलाधर
९. सुमित्रा तुलाधर	१०. पद्मा श्रेष्ठ
११. ज्ञानु श्रेष्ठ	१२. तारा देवी महर्जन
१३. रुप शोभा शाक्य	१४. शील तारा श्रेष्ठ
१५. विष्णु माया महर्जन	१६. नानी हेरा कंसाकार
१७. पार्वती चित्रकार	१८. चिनी नानी शाक्य
१९. करण देवी तुलाधर	२०. पूर्णकेशरी रिञ्जित
२१. मिश्री महर्जन	२२. शशी प्रभा स्थापित
२३. हेरालक्ष्मी शाक्य	२४. जमल देवी मानन्धर
२५. सविला डंगोल	२६. भाग्यशोभा रिञ्जित
२७. सरस्वती रिञ्जित	२८. एलिसा बजाज्वार्य
२९. अनिसा तुलाधर	३०. अनिसा तुलाधर
३१. रति तुलाधर	३२. सानुमाया महर्जन
३३. दिपाली शाक्य	३४. सुमना शाक्य

यस कार्यक्रम सञ्चालनार्थ जलपान, भोजन र विविध दान गर्नुहुने श्रद्धालु दाताहरूको नामावली यसरी रहेको छ ।

जलपान दाता	भोजन दाता	विविध दानदाता
१. हेरालक्ष्मी	सानुरल स्थापित	चिनीनानी शाक्य
चिनीनानी	(New Crystal Hotel)	जलम देवी मानन्धर
आनन्दमानसिंह	चिनीनानी शाक्य	गोविन्द प्रशाद शर्मा
करणदेवी	(Garden Hotel)	श्रीमा कुमारी शर्मा
हेरालानी ताम्राकार		ज्ञानशोभा तुलाधर
नानीहेरा कंसाकार		पूणदेवी बनिया
शशीप्रभा स्थापित		

मिलिन्द प्रश्न

२०६३ पौष १५ गते । स्थान- धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः नः घः
प्रस्तुती- मिनरवती तुलाधर, कक्षा संचालन- श्यामलाल चित्रकार

यसदिन धर्मवती गुरुमाले मिलिन्द प्रश्न विषयमा प्रवचन दिनहुँदै यस पुस्तकमा उल्लेखित ज्ञानका कुराहरूलाई यसरी विश्लेषण गर्नुभयो— मानिसहरूमा बुद्धि परिपक्व हुनुको आठवटा कारणहरू छन् । ती यसरी छन् —

१. उमेर पुगेको कारणले बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।
२. यश फैलनाले पनि बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।
३. प्रश्न सोधनाले पनि बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।
४. गुरुको साथ रहनाले पनि बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।
५. राम्ररी कारण सहित विचार गर्नाले पनि बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।
६. स्नेह भाव बढाउनाले पनि बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।
७. धर्मसम्बन्धि असल मानिसहरूसंग छलफल गर्नाले पनि बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।
८. अनुकूल ठाउँमा बस्नाले पनि बुद्धि परिपक्व हुन्छ ।

ललितबिस्तर

२०६३ पौष १ गते, धर्मकीर्ति विहार श्रीघः नः घः
प्रस्तुति- प्रेमलक्ष्मी तुलाधर

यसदिन प्रेमहीरा तुलाधरबाट ललितबिस्तर विषयमा प्रवचन दिनहुँदै भन्नुभयो— धेरैवादी पुस्तकहरूमा उल्लेखित बुद्ध जीवनी र पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यले लेख्नुभएको बुद्धजीवनी पुस्तकमा उल्लेखित बुद्ध जीवनीमा केही फरक वा भिन्नता देखिन्छ । तैपनि त्यो बेला बुद्ध धर्म के हो भन्ने विषयमा केही थाहा नपाउने मानिसहरूलाई पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यज्यूले जनमानसमा धर्मचेतना जगाउनुका साथै धर्म के हो भन्ने कुरा सबैको सामु छलंग पारी धर्मप्रचारकार्यमा योगदान पुऱ्याउनु नै उहाँको ठूलो विशेषता हो ।

बुद्ध धर्म सम्बन्धि केही लेख लेख्न मनाही गरिएको समयमा पनि पछि सम्मको लागि काम लाग्ने तरिकाले देवनागरी लिपिमा बुद्ध जीवनी लेख्नु हुने पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यले आफ्ना दाजुभाईहरूले समेत तत्कालिन सरकारको भय देखाई पुस्तक नलेख्न आग्रह गरेका थिए । तर यसलाई कुनै परवाह नगरी उहाँले पुस्तक तयार गरेर नै छोड्नु भयो । यो लिपि अहिले सम्म हामी सामु रहेको छ । उहाँले लेख्नु भएको नेपाल भाषाका विभिन्न पुस्तकहरू कलेजका पाठ्य पुस्तकको रूपमा राखिएका छन् ।

यसरी गद्यगुरु पण्डित निष्ठानन्द वज्राचार्य नेपाल भाषाका एक प्रतिष्ठित व्यक्तित्वको रूपमा चिनिनु हुन्छ । यसदिन श्यामलाल चित्रकारले कक्षा संचालन गर्नु भएको थियो ।

“वैदिक धर्म र बुद्ध धर्म”

२०६३ मंसिर २३ गते, शनिवार
स्थान- धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः नः घः
प्रस्तुती- उर्मिला ताम्राकार

यसदिन बौद्ध विद्वान् डा. नरेशमान वज्राचार्यले “वैदिक धर्म र बुद्ध धर्म” विषयमा प्रवचन निभएको थियो । प्रवचनको क्रममा उहाँले भन्नुभयो—

वैदिक धर्ममा प्रकृति र प्राकृतिक शक्तिहरूलाई ईश्वरको संज्ञा दिई पूजा अर्चना र आराधना गर्ने परम्परा रहेको देखिन्छ । यसरी स्वतन्त्रचिन्तन, स्वयम् ज्ञान र अनुभवद्वारा जाँचबुझ गर्न नसकी उनीहरूले ईश्वरीय शक्तिमा विश्वास गर्न पुगेका हुन्छन् ।

तर शाक्यमुनी बुद्धद्वारा उपदेशित बुद्ध धर्मले आफ्नो विवेक बुद्धि र अनुभवद्वारा जान्न बुझ्न र परीक्षण गर्न नसकिने विषयमा अन्ध श्रद्धा र विश्वास गरिरहन ठीक नभएको सल्लाह दिन्छ । यसले भन्दा यस संसारमा रहेका सत्त्वजीव, प्राणी, पदार्थ, प्राकृतिक घटनाहरू कुनै एक सत्ताको आकस्मिक रचना नभई प्राकृतिक नियमहरूद्वारा व्यवस्थित भएका हुन्छन् । यस संसारमा सबै स्वभावधर्महरू हेतुद्वारा उत्पत्ति हुन्छन् र तिनीहरू नाशवान छन् । बुद्ध शिक्षा भक्ति मार्गमा मात्र सीमित नभई यसले ज्ञानमार्ग र प्रज्ञामार्गलाई प्राथमिकता दिने गर्छ । यसले आफ्नो आचरण शुद्ध गरी सुखमय जीवन विताउँदै जन्म मरण चक्रबाट मुक्त (निर्वाण) हुने बाटो देखाउने गर्दछ ।

२०६३ पौष ६ धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः नः घः ।
प्रस्तुती- अमीर कुमारी शाक्य ।

यसदिन श्रद्धेय वीर्यवती गुरुमाले “एकदिन मर्नुछ” भन्ने विषयमा प्रवचन दिनहुँदै भन्नुभयो—

यस दुर्लभ मनुष्य जन्ममा हामीले आफू एकदिन मर्नुपर्ने प्रकृतिको सत्य तथ्य नियमलाई सम्झन आवश्यक छ । हामीले सधैं रमाइलो गरी बाँचिरहन पाउने भ्रममा परी यो मेरो, यो मलाई चाहिन्छ भन्दै भौतिकसम्पत्ति संगाल्ने कार्यमा अलमलिदै वास्तविक सक्कल सुख (मनको सुख) प्राप्त गर्न काम गर्न नै विर्सन पुगिरहेका छौं । राम्रो लगाउने, मीठो खाने, अरुको दाँजोमा आफूलाई कमी र कमजोड नदेखाउने आदि धूनमा व्यस्त देखिन्छौं हामी । त्यति मात्र कहाँ हो र आफूलाई ठूलावडा महानुभावको रूपमा पेश गर्दै अरूलाई शीचोभिचो गर्न पाए त सफलताको चुचुरो पुगेको नै अनुभव गर्न पछि पर्दैनौं । सम्पत्ति संगाल्ने स्वार्थभावना बोक्दै आफ्नै दाजुभाई, दिदीबहिनी लगायत आफ्नै मातापिता समेतलाई बैरभाव राख्न बेर लगाउँदैनौं हामीले । यस्ता अज्ञानताले भरिएको कल्पित विचार धाराको कारणले आज हरेक परिवार, समाज एवं देशका कुनाकाप्चाहरूमा अशान्ति, भ्रैभगडा, बदलाको भावना, हिंसा, लुटपाट, भ्रष्टाचार, व्यभिचार जस्ता प्रदुषित वातावरणहरू फैलिरहेका छन् । फलस्वरूप आज हामीले नारकीय जीवन विताइरहन

बाध्य छौं । यसको प्रमुख कारण हामीले एकदिन मर्नुपर्ने प्रकृतिको नियमलाई थाहा पाएपनि आ-आफ्नो मनले स्वीकारन नसकिरहनुले हो । त्यसैले हामीले संसारको वास्तविक नियम 'हामी एकदिन मर्नुपर्छ, मर्ने बेलामा सानो टुक्रो सियो पनि आफ्नो साथमा लिएर जान सक्ने छैनौं' भन्ने सत्यतालाई स्वीकारन अत्यावश्यक छ । जुन व्यक्तिले यस सत्यतालाई स्वीकारन सक्छ, त्यसले मात्र आफ्नो मनमा म र मेरो भन्ने झूठो आशक्ती र द्वेष भावनाको बदला मैत्री, करुणा, मुदिता, उपेक्षा लगायत त्याग चेतनाजस्ता पवित्र भावनाहरूलाई स्थान दिन सक्नेछ । जुन व्यक्तिको मनमा यस्ता पवित्र भावनाहरूले ठाउँलिन सक्छ, उसको मन सधैं आनन्द र प्रफुल्लित रही उसले हाँसी हाँसी मरणलाई स्वीकार्न सक्नेछ । यही नै सत्यताले भरिएको साँचो सुख हो । यस्ता पवित्र भावना सहितका व्यक्तिहरूको तर्फबाट कुनै हालतमा पनि हत्या, हिंसा, आपसी भ्रैभ्रगडा र अशान्ति उठ्ने छैन । त्यसैले हामी सबैले एकदिन मर्नुपर्ने प्राकृतिक नियमलाई स्वीकार्दै आफूलाई पवित्र र शुद्ध पार्न प्रयास गरौं ।"

स्वास्थ्य शिविर सम्पन्न

धर्मकीर्ति स्वास्थ्य कमिटी, रोटेरी क्लब अफ राजधानी, पेरिनियल सोसाइटी नेपाल (PESON) र इनरहिल्व अफ रोटेरि क्लब अफ राजधानीको संयुक्त आयोजनामा यही पौष ८ गते शनिवार धर्मकीर्ति विहार स्वास्थ्य क्लिनिकमा एक दिने स्वास्थ्य शिविर सम्पन्न भयो । नेपाली महिलाहरूमा ब्यापक हुँदै आइरहेको पाठेघर तथा स्तन सम्बन्धि रोगको परिक्षण उक्त शिविरमा गरिएको थियो ।

श्रद्धेय धम्मवती गुरुमाँको तर्फबाट शुभकामना मन्तव्य सहित उदघाटन गरिएको उक्त शिविरको कार्यक्रम भवानी दुङ्गाना ज्यूबाट संचालन गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा डा. वंशी कृष्ण मल्ल, डा. कस्तुरी मल्ल, श्रीमति ताराकेशरी दुङ्गाना, र इन्दिरा मानन्धरबाट सम्बन्धित रोग तथा कार्यक्रम सम्बन्धि जानकारी दिइएको थियो । उक्त शिविरबाट जम्मा ५९ महिला उपासिकाहरूलाई विस्तृत परिक्षण तथा परामर्श दिइएको थियो । प्रयोगशाला परिक्षण कार्य प्रसूती गृहको सौजन्यतामा भएको थियो भने शिविरमा सेवा प्रदान गर्ने निम्नलिखित विशेषज्ञ तथा प्राविधिकहरूलाई धर्मकीर्ति स्वास्थ्य कमिटी कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछ ।

१. डा. कस्तुरी मल्ल - वरिष्ठ प्रसूति विशेषज्ञ
२. डा. सुधा थापा - वरिष्ठ प्रसूति विशेषज्ञ
३. डा. कुसुमलता मिश्र - वरिष्ठ प्रसूति विशेषज्ञ
४. डा. मेरिना श्रेष्ठ - मेडिकल अफिसर
५. डा. रिनु अवाले - मेडिकल अफिसर
६. प्राविधिक श्रीमति लक्ष्मी मानन्धर

धर्मकीर्ति विहारमा बुद्धपूजा र धर्मदेशना

मिति	बुद्धपूजा	धर्मदेशना
२०६३ पौष १३	वीर्यवती गुरुमाँ	वीर्यवती गुरुमाँ
२०६३ पौष १९	चमेली गुरुमाँ	धम्मवती गुरुमाँ
२०६३ पौष २७	कुसुम गुरुमाँ	कुसुम गुरुमाँ
२०६३ माघ १	चमेली गुरुमाँ	धम्मवती गुरुमाँ
२०६३ माघ ५	इन्दावती गुरुमाँ	इन्दावती गुरुमाँ

बौद्ध विद्वान धर्म रत्न शास्त्री "त्रिशूली" या लुम्बिनी

श्रेया बौद्ध विद्वान धर्मरत्न शास्त्री "त्रिशूली" ने.सं. १०२५ वा वि.सं. ४ खुन्हु यल दे या तपो कलय बौ गज रत्न शास्त्री ने मा अष्ट माया शास्त्रिय कथयन्त जया जन्म जया विज्यात यो सकल बौद्ध नेपा मोत कथयन्त यः हे स्वाहाः भू माजु विज्यते जया विज्यात । भन्ने नाम व पण्डित पि नाप सायकं तथा

स्वअध्ययन याता बहु प्रतिभाया ज्ञान हासिल भवति विज्यामह छल्पोल, नेपाया स्वविरवाद बूद्ध धर्म प्रचार-प्रसार के यकायया लागि छल्पोल यानि विज्यागु योगदान अविस्मरणीय दु । यः गु जन्म स्थान यलय जसा यः गु कर्मस्थान त्रिशूली क्वना समाज सेवा, परोपकार सेवा, शिक्षा व धार्मिक क्षेत्र आपात योगदान दिया विज्यात । त्रिभुवन त्रिशूली मिहित स्वभाव स्थापना, २००८ साल त्रिशूली हे सुगतपुर बिहारया विभाषण सुगत पुस्तकालयया स्थापना नाप विशेषयाना बौद्ध जगत खति हे उल्लेखनीयज्या वि.सं. २०१८ सालय नेपालया प्रथमा भिक्षु बूद्धघोष महास्वविर (हाल सघनायक) सुगतपुर बिहार त्रिशूली वर्षावास च्वनेत विज्यागु ब्रह्मते स्व अनागतिका सुशिला (नाता बस्योलाया चमा) सहितया उपनिषदिद बसोत पिन्स नेपाल हे औपचारिक कथ बौद्ध शिक्षाया अध्यापन अध्यापन जुहमाः गु सहलहकृष्य वि.सं. २०१९ साल अखर गुतिया खुन्हु अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ प्रथया बौद्ध परिषद शिक्षाया स्थापना जू वगु छ ।

छल्पोल बौद्ध साहित्यया अनेक शिखरति क्या सफु च्वया प्रकाश नं याना विज्यात । पालि शिखाटक च्वयया चरिया पिटक, उदान सूत निपात, बुद्धक पाठ यानि कीया भाषा अनुवादयाग च्वनेत सरल याना विज्यात । अरुलीमाल, त्रैसन्तर, सिद्धार्थया गृहत्याग आदि बौद्ध व्यास च्वयगु नाप ज्ञानमाला म्ये च्वया विज्याना बौद्ध साहित्य के भजनया मण्डार नं जायका विज्यात । यःत यम विरचित रूप स्वयं गु विपस्थनाय नं तक्व मखि खति कयन्त यःत जीवन पूर्ण सफलयाना विज्यात । श्री नेपामी तयगु सास्कृतिक जाग्री गाजा खिं, धाः, नायखि, हामीनियम, तबला आदि तन्त्रिय भाषा प्रायगु नाप यः गु संस्कृतिया संरक्षणयालागि न्हंरि यदा यस्त प्रशासन समेत दिया विज्यात । यः परिवारया मुखली जसमा लुक्मी ज्या जूगली १२ दे दुबले हे हस्तकव्याया जस्येन निपुणता हासिल याना यः गु दक्षता क्यना विज्यात

छल्पोल जिपि भोजपुर टक्सार शास्त्रिय विज्यात बौद्ध आचरण अनुसार जीवन पद्धति त्स्यान यकायाना क्यना विज्यागु लपु जिपि सकलया हृदय अमित उपपन्न यः गु वगु दु ।

बहुपरिभावात व्यक्तित्व छल्पोल यः गु तयय शरीर स्वता विज्याता शीर काल तक छल्पोल स्व कथ बौद्ध जगत अजर अमर जया विज्यायमा धक्क गुम्हा दिखति याना ।

श्री गुरुभ्यो नमः
विज्यागु लपु जिपि सकलया हृदय अमित उपपन्न यः गु वगु दु ।

बौद्ध शिक्षा व ज्ञानमाला भजन प्रस्तुति

यल ज्ञानमाला समितिया ग्वसालय तिथि ११२७ पोहेला ९/२०६३ पौष २९ गते शनिवार ह्रद्वर्णमहाविहार, त्रिरत्न भजन संघया व्यवस्थापनय स्वकःगु बौद्ध शिक्षा व ज्ञान माला भजन प्रस्तुति ज्याइव थुकथं सम्पन्न जूगु समाचार दु ।

सामुहिक पञ्चशील प्रार्थना शुरु यागु ज्याइवः उद्घोषिका सुमान्जलि संचालन याना दीगु खः ।

हनेवहपिं श्रद्धेय भिक्षुणी विर्यवति, व्याख्याता सत्यमोहन जोशि, आजु दामबहादुर शाक्य, नायो शान्तरत्न राष्ट्रिय ज्ञानमाला समिति, नायो ज्ञानबहादुर शाक्य यल ज्ञानमाला समितिया उपस्थिति

लसकुस- जगत रत्न शाक्य, नायो त्रिरत्न भजन संघया ।

भजन- सिद्धि मंगल ज्ञानमाला भजन खलः पाखें ।

बौद्ध शिक्षा- ज्ञानमालाया म्ये "तारागणमध्ये शशि थें" धागु म्येयाबारे व्याख्या यायां ध्व म्ये गौतम बुद्ध कपिलवस्तु नगरे बिज्याबले यशोधरा थःकाय्यात अबु म्हसिका व्यगु महाकवि चित्तधर हृदय नं जेलय च्वयाद्युगु सुगत सौरभया १२गु सर्भय दुगु काव्य खः ? सुगत सौरभ महाकाव्य नेपाली भासं व अंग्रेजी भासं अनुवाद जुया पिहाँ वय धुंकुगु खँ कनादील । ओकुवाहा नेवातय सम्पदा खः । गन कलाकृति, अभिलेख संस्कृति सुरक्षित जुया च्वंगु दु । नेपाल सम्बत् २३५ तकया अभिलेख संग्रहित याना तःगु दु ।

एकल म्ये प्रस्तुति- ज्ञानेन्द्र शाक्य व पासापिं त्रिरत्न भजनसंघ ।

ऐच्छिक दान- उपस्थित सहभागी पिनि पाखें मुक्कं ८९८८८-

बौद्ध शिक्षा- भिक्षुणी विर्यवति यापाखें मनुत व प्राणिपिं पञ्चकामगुणे भुले जुया अनित्य लोमकाः अमूल्य जीवन फुका च्वनिगु म्ये "न्यव हे राजा बिम्बिसार" या व्याख्या याना विज्यात ।

सहभागीतय पाखें भजन- न्हापां नगर मण्डप किर्ति विहार पाखें, श्री वच्छ ज्ञानमाला भजन खलः पाखें, सुवर्ण छत्रपुर ज्ञानमाला भजन खलः पाखें, व भाष्कर वर्ण तारेमाम संघ पाखें याना प्यपु म्ये न्यका विज्यात ।

मूल्याङ्कन च्चु- विद्याभूषण वज्राचार्य जुं ज्याइवः या ग्वसा? व्यवस्थापन व बौद्ध व्याख्याता पिनि पाखें लागु प्रभाव व ज्ञानमाला भजन खल तेगु अग्रसरता या बारे समालोचना याना विज्यात ।

समवेदना प्रकट- बौद्ध विद्वान धर्मरत्न शाक्य, त्रिशुली व ओकुवाहा या थकाली दानरत्न शाक्य दिवंगत जुपित निर्वाणया कामना यासे अनित्य सूत्र पाठ यात ।

दांभरि पद्मवहादुर पाखें सुभाय देखायगु इवलय स्वकगु पाः फया बिज्यापिं त्रिरत्न भजन संघ या सम्पूर्ण पदाधिकारी सहयोगी पिन्त व धर्मदेशक भिक्षुणी वीर्यवति, साहित्यकार संस्कृतिविद सत्यमोहन जोशी नाप सकलसित सुभाय देखात । पाःब्वया नितिं त्रिरत्नकिर्ति विहार बुद्ध प्रतिमा तथा विज्यागुलिं सुभाय देखात । अन्ते सिद्धि मंगल विहार या ज्ञानमाला भजन खलः यात प्यक्वःगु बौद्ध शिक्षा व ज्ञानमाला भजन प्रस्तुति कार्यक्रम यायेत पाब्वः त्रिरत्न भजन संघया नायो जयत रत्न शाक्य बुद्ध प्रतिमा सहित पाब्व लःल्हात । पाब्वः काम्ह बुद्धिबहादुर महर्जन आ वैगु प्यक्वः गु ज्याइवलय सकसित भायेत इनाप याना दिल । सामुहिक रूपं पुण्यानुमोदनयाना ज्याइव व्वचायेकल । अन्ते भजन याः बिज्यापिं, न्यं बिज्यापिं सकसित जल पान व्यवस्था याका विदा बिल ।

GOD

■ Arish Rajkarnikar

I agree with Epicures, because in the statement, he connects everything with God. Had God known the future would sin have ever occurred? These type of questions are in relation with God. Buddha himself told his disciples to treat him like normal human being but not worship him as God. Buddha is known as the 'Jewel on the lotus'. This is said because a lotus flower is very beautiful, but they are found in swamps or dirty lakes. This is the same with mankind, hatred, jealousy, dirty thoughts are always present in humans. The Buddha was the one above. So the lotus symbolises the Buddha. 'Om Mani Padme Hum' (Tibetan mantra) means hail to the jewel on the lotus.

So I agree with Epicures statement because it is a solid statement the God, does not exist. Another statement I partially believe is in Charles Darwin and other, they claim that the earth came into existence with a big bang. It is hard to believe it completely because they do not have proof, but humans have found old fossils, which relate to the theory of evolution.

I disagree with Aquinas, because I do not believe that God created everything that he wished. So did God create the other planets.

By saying this, I do not see my self as an atheist, but as a Buddhist. I have not come across Buddha's teaching step by step, but I do know that Buddha is the master.

मैत्री बोधिसत्त्व विहारमा बुद्धपूजा र धर्मदेशना

२०६३ पौष १३ विहीवार । मैत्री बोधिसत्त्व विहार, जमल ।

यसदिन बुद्धपूजा कार्यक्रम उपस्थित हुनुभएका सबै उपासकोपासिकाहरूलाई भिक्षुणी धम्मवतीबाट शील प्रार्थना गराउनु भई बुद्ध पूजा संचालन गर्नुभएको थियो । सोपछि बुद्ध पूजा गरिएको थियो ।

बुद्ध पूजामा उपस्थित हुनुभएका गुरुमाँहरू लगायत अन्य सम्पूर्ण उपासकोपासिकाहरूलाई उक्त दिन लक्ष्मी तुलाधर सपरिवारको तर्फबाट जलपानको व्यवस्था गरिएको थियो ।

यसदिन स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन समूहबाट ज्ञानमाला भजन प्रस्तुत गरिएको थियो ।

बौद्ध विद्वान धर्मरत्न शाक्य देहावसान हुनुभयो

७७ वर्षिय बौद्ध विद्वान धर्मरत्न शाक्य मिति २०६३ पौष २५ गते लुम्बिनीमा देहावसान हुनुभएको समाचार छ । पाटन निवासी स्व. शाक्यको तर्फबाट १३५ वटा भन्दा बढि पुस्तकहरू प्रकाशित भइसकेको कुरा थाहा हुन आएको छ । उहाँले नेपालभाषाबाट बौद्ध प्याखं अंगुलिमाल, सिद्धार्थया गृहत्याग, विश्वन्तर, चाण्डालिका, पटाचारा आदि पुस्तकहरू लेख्नु भएको थियो । नेपालमा परियत्ति शिक्षा संचालन गर्ने कार्यमा उहाँको ठूलो योगदान रहेको कुरा पनि बुझिएको छ । त्रिशुलीमा स्कुल, विहार, आदि निर्माण गर्ने कार्यमा पनि उहाँको सक्रिय भूमिका रहेको देखिन्छ । यसरी नै उहाँ नेपालका जनजातीहरूले बजाउने वाद्यवादनका ज्ञाता पनि हुनुहुन्थ्यो । उहाँको निधनले बौद्ध जगतमा अपूरणिय क्षति भएको महशूस गरिएको छ ।

कठिन चीवर व अष्टपरिष्कार दान

२०६३ कार्तिक १४ मंगलवार ।

सिद्धि मंगल बुद्ध विहारे श्रद्धेय भिक्षु प्रज्ञाकीर्ति वर्षावास च्चनानिबिज्याःगु लसंताय, उपासिका रामदेवी सिंह महाराजगंज, पासापुचः, व सिद्धि मंगल बुद्ध विहारया परिवारपिनि पाखें भिक्षु महासंघयात महान-कठिन चीवर, अष्टपरिष्कार व कल्पवृक्ष दान याःगु समाचार दु । भिक्षु सोभित पाखें धर्मदेशना जूगुउगु ज्याइवले श्रद्धेय भिक्षु संवेगकीर्ति स्थविरयात व मेपिं उपासकपिन्त नं हनापौ लःल्हायगु ज्याइवः सम्पन्न जूगु खँ सीदु । विहारया सचीव मंगलदास महर्जनं मन्तव्य बियादीगु उगु ज्याइवले अध्यक्ष बुद्धि बहादुर महर्जनं थःगु मन्तव्य बियादिसे धन्यवाद बियादिल ।

परियत्ति शिक्षायात चन्दा

सुश्री निर्मला वज्राचार्य गाःबहाः, बन्वहाया नामं श्रद्धाञ्जलीया रुपय मांवाैया श्रद्धां दीपंकर परियत्ति शिक्षालयया शिक्षकपिनि लागि दय्यदसं अटूट रुपं ह. ५००।- चन्दाया रुपय प्रदान यानाच्चंगु समाचार दु ।

मासिक धर्मदेशना

२०६३ पौष ८, इलाननि, यल ।

युवक बौद्ध मण्डलया महिला समितिं हिरण्य मिसा पुचःया गुहालिं मासिक धर्मदेशना ज्याइवःया आयोजना याःगु कथं थुखुन्हु जाणवती गुरुमानं धर्मदेशना याना बिज्यास्य समाजय मिसापिं जाग्रत ज्वीमाःगु खँ प्वंका बिज्यात । ज्याइवले माइला शाक्यया सभापतित्वय मञ्जु शाक्य लसकुस यानाबिज्याःगु खः । थुगु समितिं लय लय यल उपमहानगरया त्वाःत्वाले मिसा पुचःया मिसापिन्त नैतिक शिक्षा बीगु तातुनाः थ्व ज्याइवः न्त्याकाच्चंगु थुगु न्याक्वःगु खः । समितिया संयोजक मयजु शोभा शाक्य सुभाय देखास्य हिरण्य मिसापुचःया फुकक दुजःपिं, त्वाःया हनेबहःपिं व सकल सहभागीपिन्त सुभाय देखानादिल । थुगु ज्याइवः समितिया सचिव मयजु सानुमैया शाक्य संचालन यानादीगु खः ।

पौष ४ गते युवक बौद्ध मण्डलया न्हू समिति "क्लव २५" गठन जूगु नं समाचार दु । थुगु क्लबय ग्लया थी थी विहार व त्वाःत्वाले च्वंपिं बौद्ध ल्याय्म्हपिं आक्व जुल । थुपिं "क्लव २५" या ल्याय्म्हपिसं राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध गतिविधि नापं बुद्ध धर्मया आधारभूत ज्ञान, नेपाले बुद्ध धर्मया इतिहास, बौद्ध संस्कृतिया वारे ज्ञान हासिल यानाकाई धयागु आशा याःगु खः ।

अथे हे पौष ८ गते युवक बौद्ध मण्डल नेपालया संगीत तथा सांस्कृतिक उपसमितिया गवसालय ६ महिने "तक्ला वादन प्रशिक्षण तालिम" समापन ज्याइव नं ब्रवाचयकूगु समाचार दु । ज्ञानमाला म्ये व मेमेगु भजन हालेत तबला ताल बाजं मसयकुसे मगाःगु खँ उगु ज्याइवले उल्लेख जूगु खः ।

खुगु गतिया धर्म देशना

यल पोहेलागा ११,

लायकूली च्वंगु विश्वमैत्री विहारय पञ्चशील ग्रहण व बुद्ध पूजा लिपा जूगु बौद्ध सभाय धम्मचारी गुरुमानं नं नरक, प्रेत, तिर्यक, मनुष्य, देव, ब्रह्मा नापं खुगु गतिं जन्म जुइगुलिं मनु तयगु पह सम्बन्धि गति कथं जुइगु धर्म देशना याना बिज्यात ।

दिलशोभा शाक्य ल्याय्म्ह ल्यासेया वैसय हे धर्म पाखे न्त्यज्यायेमागु खँ न्त्यथंसे चतुरायसत्यया प्यंगू दर्शन कना दिल ।

वंगु सन्ध्या धर्म देशना लुमंका कना दीपिं माहिला कपाली व दिल शोभा यात धम्मचारी गुरुमानं सिरपा लः ल्हाना दीगु खः ।

प्रेम बहादुर लसकुस याना दीगु ज्याइवलय बुधिरत्नं शुभाय देखाना दिल । लक्ष्मी कुमारी पाखें जलपानया व्यवस्था जूगु खः ।